

L'EVOLUCIÓ COMARCAL DE LA MORTALITAT

L'estudi de l'evolució de la mortalitat, per al conjunt de la comarca, presenta dos problemes substancials: d'una banda, no es disposa de les dades de totes les parròquies (falten Castelldefels, Collbató, Cornellà, Esparreguera, Esplugues, Molins de Rei, Pallejà, el Prat, Sant Esteve de Sesrovires i Sant Joan Despí¹), i, d'altra banda, no es conserven completes totes les sèries de defuncions, en especial dels albats, que mostren importants irregularitats d'enregistrament².

Si s'observen les dades obtingudes en el buidatge dels llibres de defuncions de les parròquies analitzades –Abrera, Begues, Castellví, Cervelló, Corbera, Martorell, Olesa, el Papiol, Sant Andreu, Sant Boi, Sant Climent, Sant Feliu, Sant Just, Santa Coloma i Torrelles–, la mortalitat presenta els alts i baixos característics de la demografia d'Antic Règim. Aquests pics recurrents de la mortalitat demostren l'existència de períodes de crisi molt propers entre sí, que al llarg del segle no deixen de manifestar-se gairebé mai; és a dir, es pot afirmar que un any sí un any no, es detecta una crisi de mortalitat.

El total de defuncions que es documenten en el període dels Àustria és de 26.732, de les quals 14.274 són cossos (53,40%) i 12.458, albats (46,60%). Malgrat aquestes xifres, es constata un important subenregistrament d'albats; unida aquesta irregularitat al diferent comportament demogràfic que presenta la mortalitat adulta, s'ha pres el determini de fer un estudi separat de cossos i albats.

L'EVOLUCIÓ DELS COSSOS

Per als cossos³, i d'acord amb els gràfics de les mitjanes mòbils de 13 anys –conjuntament i per períodes–, es poden establir cinc grans trams de llarga durada en l'evolució de la mortalitat:

- a) Un primer període d'increment important que s'estendria des de 1569 fins a principis dels anys noranta del segle XVI.
- b) Una segona etapa d'estancament, amb alts i baixos, entre els darrers anys del XVI i els quatre primers decennis del segle XVII.
- c) Una tercera fase de creixement sobtat, en la conjuntura de la guerra i la pesta (fins el primer quinquenni dels anys cinquanta), moment en què s'assoleixen els nivells màxims de la sèrie.
- d) Un estadi de forta i intensa davallada que porta a la corba de la mortalitat a tocar fons (mitjans dècada dels seixanta).
- e) Un nou tram de recuperació i creixement de la tendència, amb fluctuacions importants, fins al final del període (1714).

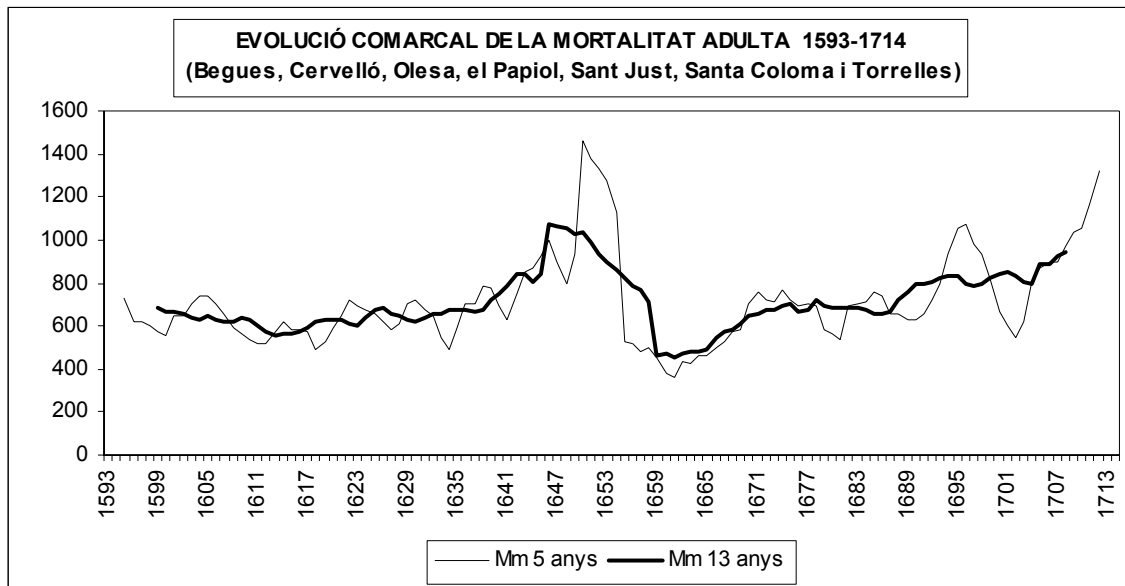
¹ Per a Sant Joan Despí, dins de l'ACB es recull a l'inventari uns suposats òbits entre 1593 i 1638. El personal del propi arxiu manifesta que s'han extraviat aquestes informacions.

² Cas dels llibres d'òbits de l'APT, de l'APSE, APSAB o, entre altres, l'APM.

³ A partir de les parròquies de Begues, Cervelló, Olesa, el Papiol, Sant Just, Santa Coloma i Torrelles s'ha confeccionat un gràfic comarcal que posa de manifest aquesta evolució. En els casos en els quals s'han trobat buits puntuals, s'ha pres el determini de calcular la mitjana del número de morts dels dos anys anteriors i posteriors.

En cicles més curts, compresos en les fases anteriors i basant-nos en els gràfics d'evolució comarcal i per períodes de les mitjanes mòbils de cinc anys dels mateixos pobles, s'observen, dins del primer període de creixement de la mortalitat (fins a principis dels anys noranta del segle XVI), tres fluctuacions importants que defineixen els anys crítics: 1575, 1585 i 1592. En el segon tram, de relativa estabilitat (1593-1639), es perceben els alts i baixos típics de la mortalitat d'Antic Règim, destacant els pics recurrents situats als anys 1603-04, 1613-14, 1623-24, 1629 i 1636-37. Entre 1640 i 1654 es manifesta l'espectacular increment dels òbits –en quinze anys es duplica el nombre de cossos– del període de la Guerra dels Segadors i de la pandèmia de pesta, *trend* alcista reeixit en dues fases: 1644-45 i 1651-52. La caiguda en picat de la tendència en els anys posteriors porta la mortalitat a assolir els nivells més baixos l'any 1662. En el llarg i darrer tram de recuperació, el creixement contemplarà cinc estadis ben diferenciats: un intens increment progressiu fins el 1672-73; una estabilització i descens de la recuperació –amb pics recurrents– fins a 1689-90; un tercer període d'agut augment, concretat al voltant de 1694-97; una davallada molt significativa fins al 1704; i una nova fase de creixement important, alimentat per la Guerra de Successió.

Gràfic VII

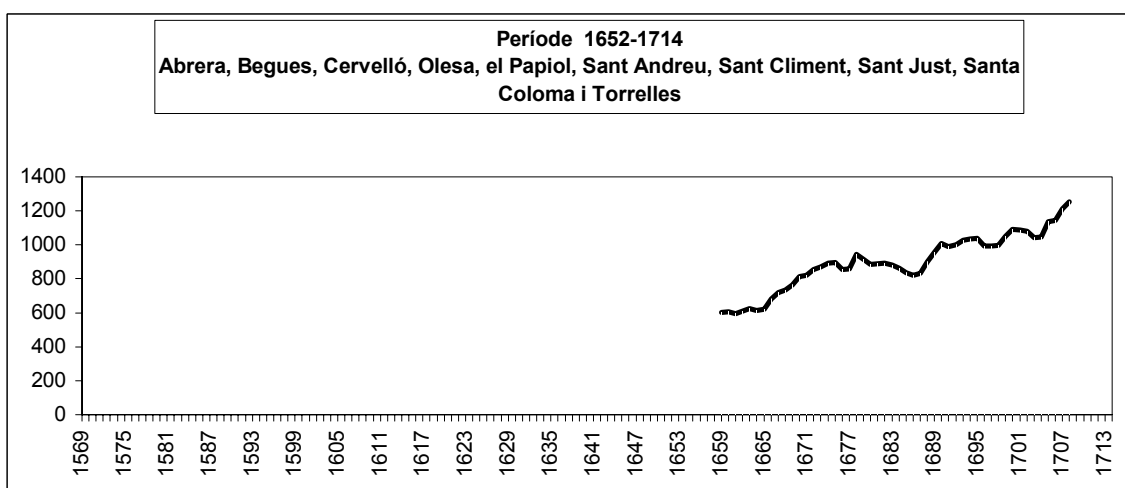
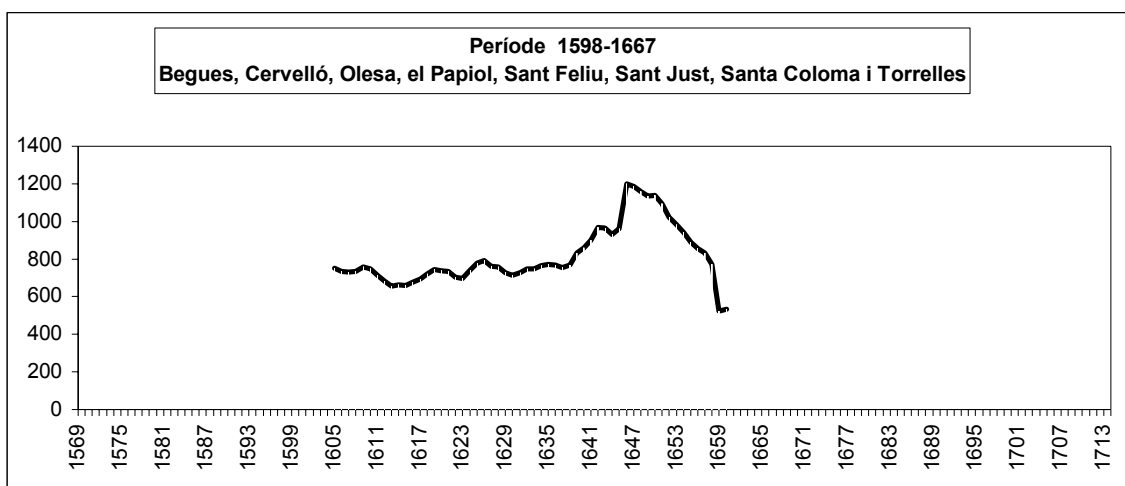
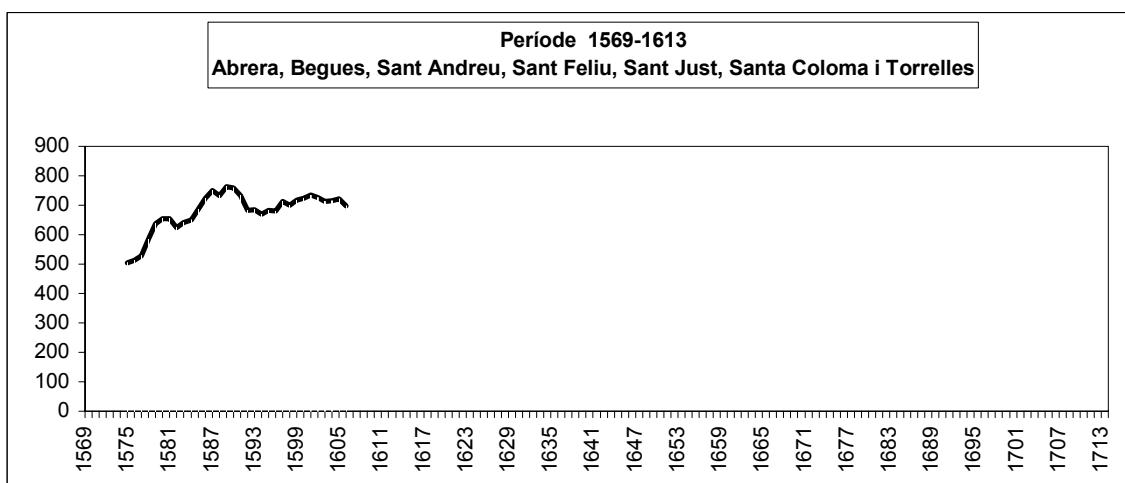
Tal com s'ha fet a la natalitat, per aconseguir una major precisió, s'han agrupat les diverses parròquies segons el volum de la seva població –pobles petits, mitjans i grans– (Gràfics XIV, XV i XVI). En períodes de llarga durada, mitjanes mòbils de 13 anys i per als pobles petits (Begues, Santa Coloma i Torrelles –1566-1714–), s'observa un calc en la tendència: increment important fins als anys noranta del segle XVI, fase

d'estabilització amb alts i baixos fins a 1640, increment sobtat fins a 1653, profunda davallada fins a 1662 i recuperació de la tendència sense arribar a assolir els màxims obtinguts a mitjan segle XVII. En referència als pobles mitjans (Cervelló, el Papiol i Sant Just -1593-1714-), no es disposa de dades per al segle XVI, mentre que s'observa de forma significativa que l'única diferència amb el gràfic general es dona en el darrer tram, quan es manifesta un creixement més atenuat amb una tendència a l'estancament. Quant als pobles grans (Olesa, Sant Climent i Sant Feliu -1610-1703-), es pot comprovar que la recuperació de la tendència posterior a la davallada de la pesta és més lenta i atenuada.

En cicles més curts, amb les mitjanes mòbils de 5 anys, els pobles petits dibuixen amb més agudeses les crisis de mortalitat, presentant un període llarg d'estancament, amb continus alts i baixos, fins a 1640; la resta de la corba presenta una línia paral·lela a l'evolució

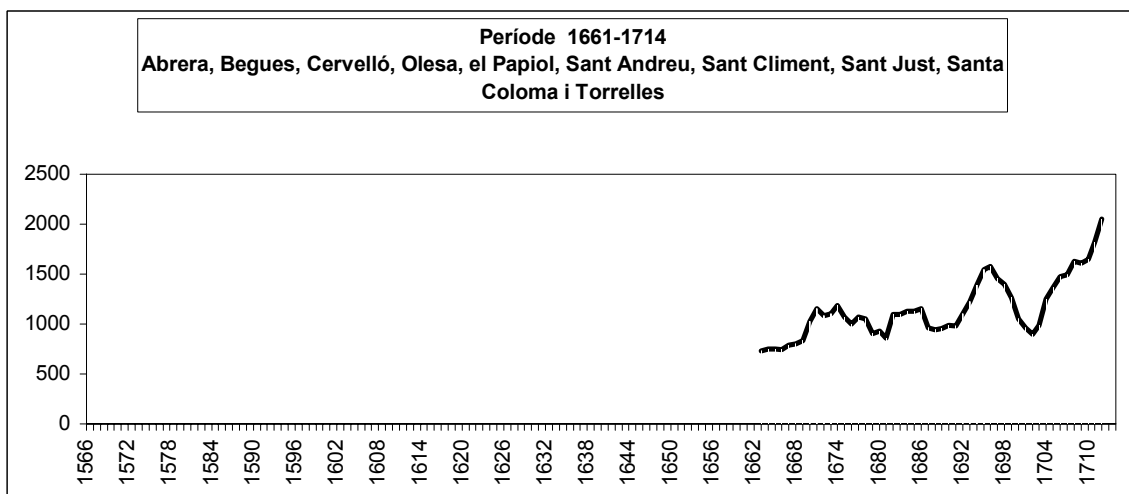
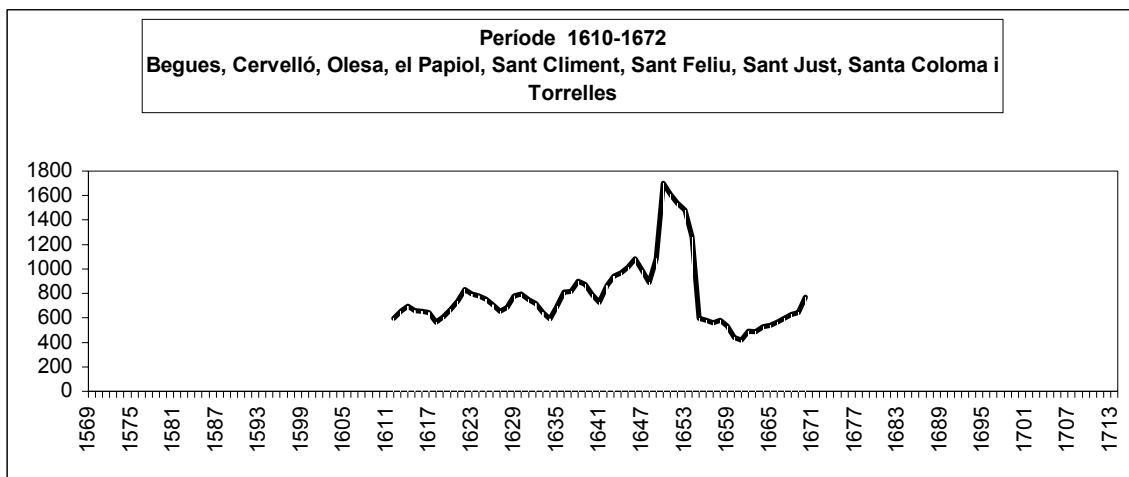
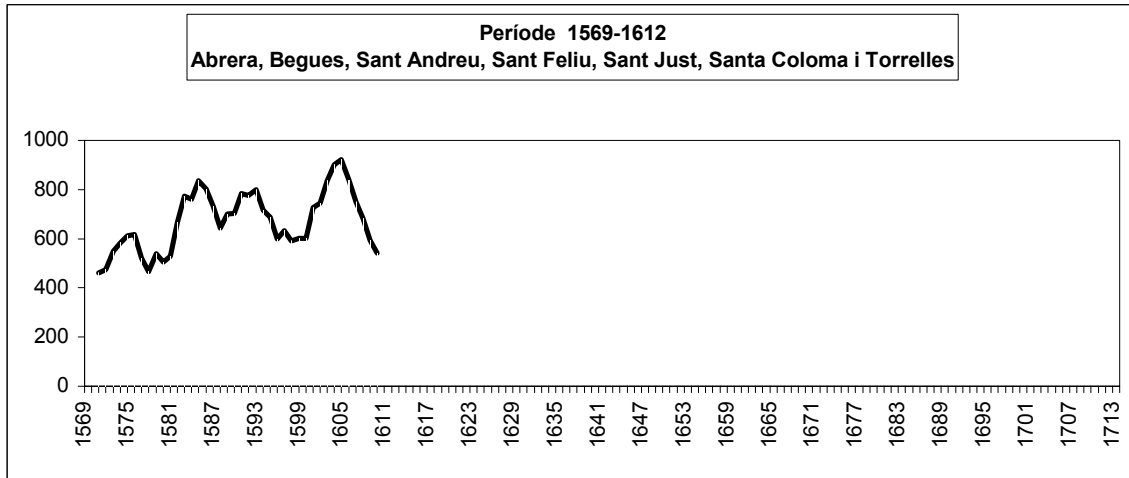
Gràfics VIII, IX, X

EVOLUCIÓ COMARCAL DE LA MORTALITAT PER PERÍODES (COSSOS) (Valors relatius de les mitjanes mòbils de 13 anys)

Gràfics XI, XII, XIII
EVOLUCIÓ COMARCAL DE LA MORTALITAT PER PERÍODES (COSSOS)

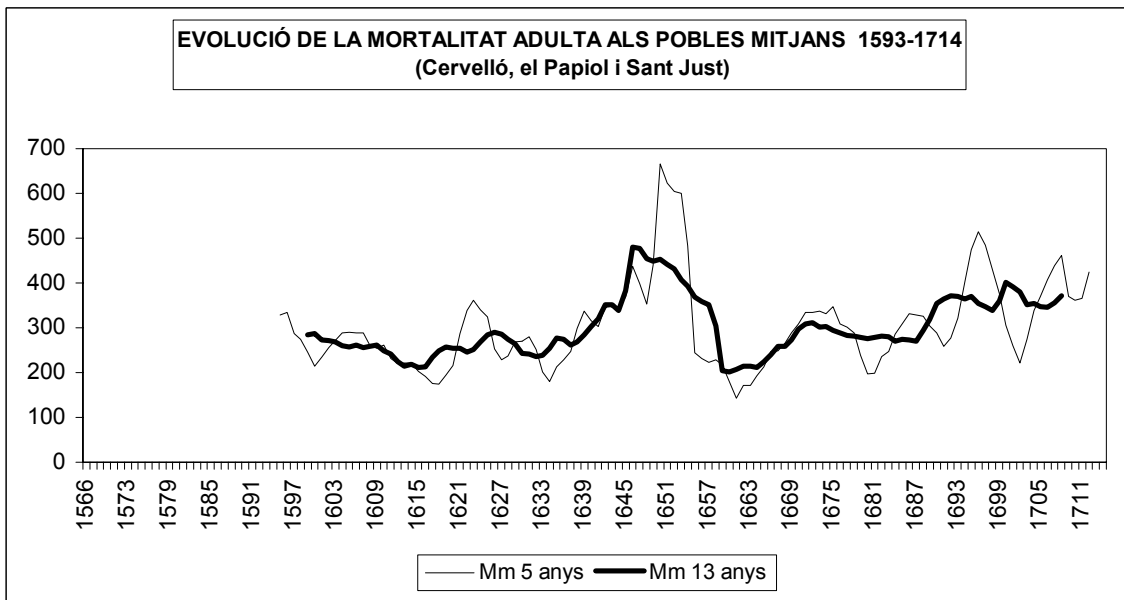
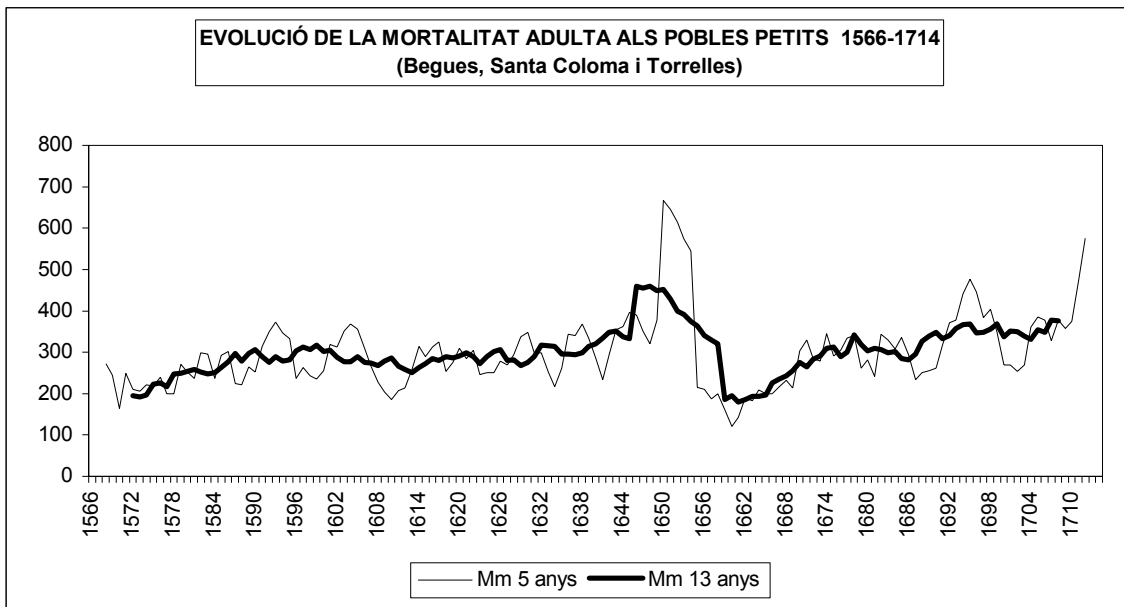
(Valors relatius de les mitjanes mòbils de 5 anys)

general. Els pobles mitjans, en canvi, evidencien un major impacte de la mortalitat en els darrers anys del segle XVII. Finalment, els pobles

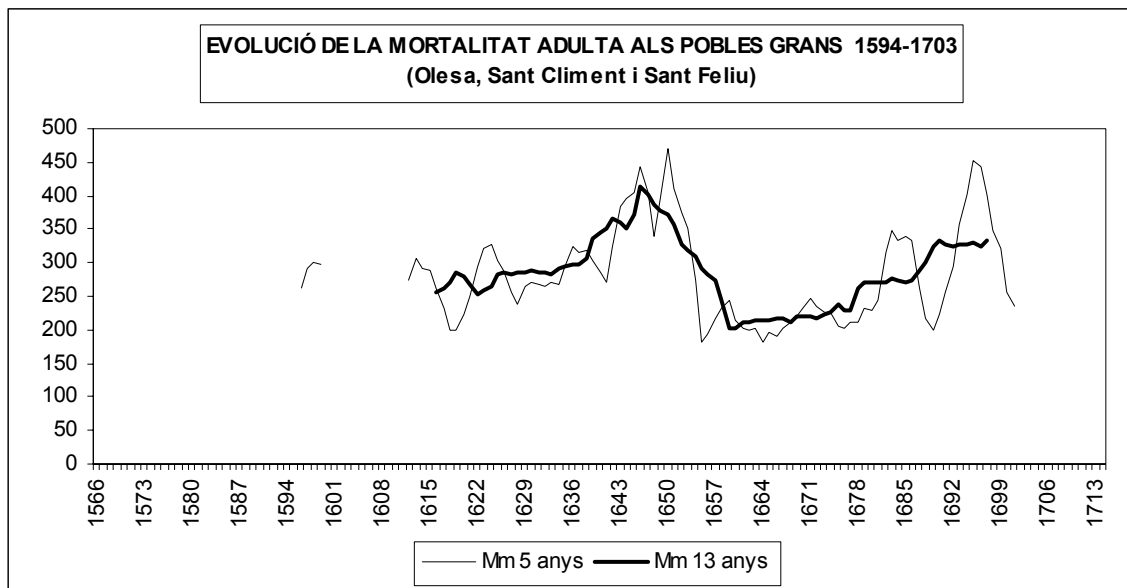
grans⁴ mostren un comportament singular: d'una banda, apareixen més accentuats, a mitjan segle XVII, els dos pics de mortalitat que representen la guerra i la pesta, i, d'altra banda, és també molt significatiu el període crític de 1694-97.

Gràfics XIV-XV

Gràfic XVI

⁴ Es recorda que no es disposa de les dades del primer decenni de Sant Climent i, per extensió, dels pobles grans, per la qual cosa, no es pot observar la davallada en els primers anys de segle. També resta incompleta la sèrie de Sant Feliu, tallada el 1703.

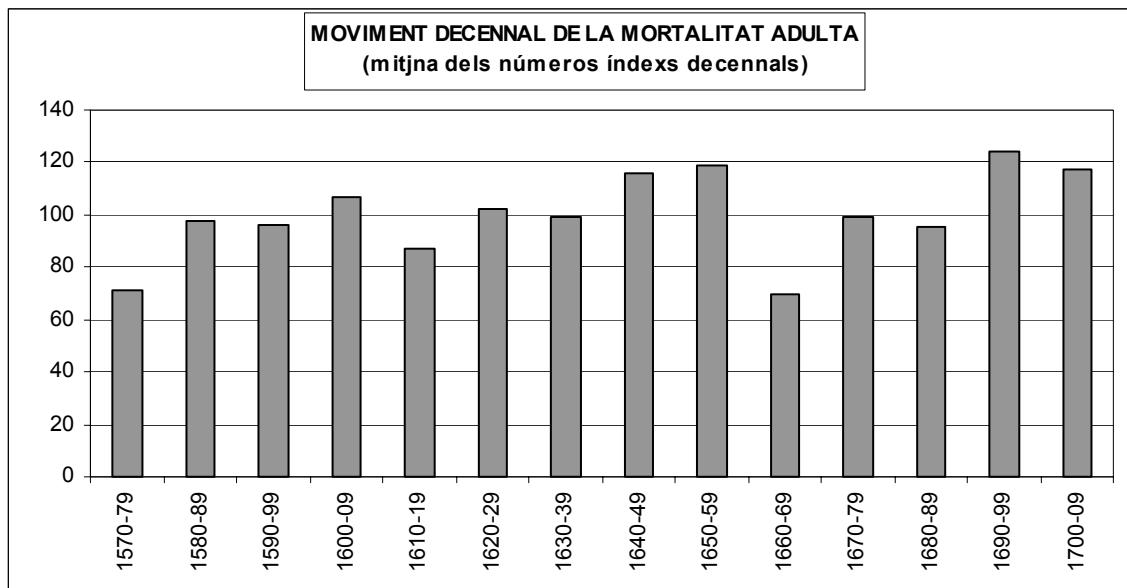
En períodes de 10 anys, aplicant la mitjana dels números índexs decennals⁵ es pot comprovar, en el Gràfic XVII, que s'evidencia una tendència similar a la que ofereix el gràfic de l'evolució de la mortalitat a partir de les mitjanes mòbils. Els decennis més castigats per la mort, per sobre del valor 100, són: 1690-99 (agreuïat per la conflictivitat social –Revolta dels Gorretes, entre 1687 i 1693– i per les crisis de subsistències de finals del segle XVII –1694-97–)⁶; 1650-59 (marcat per l'impacte del gran brot epidèmic de pesta, la fam i l'entrada de les tropes castellanes a Barcelona); 1640-49 i 1700-09, a un mateix nivell (influïts pels dos grans períodes bèl·lics que assolaren el Baix Llobregat a l'època del domini dels Àustria, associats amb crisis de subsistència generals), i 1600-09 (període d'intensa conflictivitat social associada a les bandositats i al bandolerisme popular)⁷. Per contra, les dècades amb menys nombre de morts són: 1660-69 (buit demogràfic, posterior a l'important augment de les defuncions del període anterior?) i 1570-79 (època de bonança climàtica i econòmica?).

Gràfic XVII

⁵ Tal i com s'ha fet per als baptismes.

⁶ En aquest sentit, Jaume Dantí [Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693), 1990, p. 203-205] dona una relació on es comptabilitzen 30 baixllobregatins entre els 68 principals implicats en la Revolta dels Barretines de l'any 1689; Joan Busquets i Antoni Simon [Girona al segle XVII, 1993, p. 14-15], constaten l'impacte de les crisis de subsistències, i, per a la comarca del Baix Llobregat, es pot documentar en els llibres d'òbits de Santa Coloma la plaga de la llagosta de 1687.

⁷ Hom constata, en aquest decenni, un gran nombre de causes de mortalitat violenta, principalment als llibres d'òbits de l'APOM (15 casos), de l'APSB (20 casos), de l'APCLL (2 casos) o de l'APSAB (3 casos), la qual cosa referma les tesis exposades i documentades per Jaume Codina [Bàndols i bandolers al Baix Llobregat (1580-1630), 1993].

Jaume Dantí⁸, en el seu estudi comarcal i basant-se en les mitjanes mòbils de 13 anys, distingeix una primera fase de descens entre 1570 i 1605; un creixement entre l'any 1606 i l'any 1654; un decreixement des de 1655 fins a 1674, i, un retorn a l'alça del 1675 en endavant, amb una inflexió entre 1694 i 1700. En períodes més curts, mitjanes mòbils de 5 anys, observa entre 1590 i 1595 una lleu alça, així com també en els primers cinc anys del segle XVII; dins la segona fase, sobresurten els descensos de la mortalitat de 1605 a 1610, de 1622 a 1626, de 1645 a 1648, en contrapartida del creixement més fort de 1652 a 1654; en la caiguda posterior, entre 1655 i 1674, detecta un intent d'estabilització entre 1662 i 1666 (moment que per al Baix Llobregat s'assoleixen els nivells mínims), i, finalment, en la darrera fase, registra un estancament i posterior descens de la recuperació a partir de 1686.

Valentí Gual, per a un conjunt de vuit parròquies de la Conca, entre 1611 i 1700, detecta dos decennis crítics pels atacs de la mort: 1621-30 i 1641-50; a partir d'aquí, no es tornen a recuperar els valors inicials fins a l'última dècada del segle XVII⁹. A l'Alt Gaià, per a sis localitats entre 1601 i 1700, l'autor observa un increment de la mortalitat fins al decenni 1641-50; en aquesta dècada situa la punta de mortalitat, coincidint amb el desenvolupament de la Guerra dels Segadors, més important que el referent de l'epidèmia de pesta; de l'any 1661 a l'any 1680, les defuncions adultes resten atenuades i, a l'últim vicenni, hi hauria una certa represa dels òbits¹⁰. D'altra banda, el cas de Rocafort de Queralt, on Valentí Gual analitza l'evolució secular per decennis, presenta els següents resultats: una alta mortalitat en el decenni 1571-80 amb fortes puntes de mortaldat als anys 1572, 1573 i

⁸ DANTÍ, JAUME: *Terra i població...*, 1988, p. 92.

⁹ GUAL, VALENTÍ: *Homes i estacions*, 1995, p. 11-12.

¹⁰ GUAL, VALENTÍ: *Homes i estacions*, 1995, p. 20-21.

1580; entre 1581 i 1590 la situació degué millorar; la primera dècada del segle ve marcada per la crisi de subsistències del 1608; de 1611 a 1620 compta un total similar al del primer decenni; el període de 1621 a 1660 és força més crític que els anteriors amb mals anys, com el 1641 i el 1651; la dècada 1661-70 "sembla d'impasse"; el decenni 1671-80 no es pot avaluar globalment, ja que hi ha tres anys sense òbits; els deu anys següents, 1681-90, presenten "tres anys dolents i un de neutre" amb la documentació de la llagosta al juliol de 1686; al tram 1691-1700, augmenta el nombre de defuncions per les puntes de mortalitat dels anys 1691, 1694 i 1695, i, finalment, al primer decenni del segle XVIII, els òbits segueixen a l'alça amb valors alts coincidint amb la Guerra de Successió¹¹.

Jordi Nadal¹², en el seu estudi de Caçà de la Selva i Vilafranca del Penedès, distingeix cinc períodes per a l'evolució de la mortalitat adulta: una primera fase, des de finals del segle XVI fins a 1623, en què el nombre de defuncions és moderada; un segon tram de cicles violents, amb forta mortalitat, entre 1624 i 1655, amb les grans crisis de 1629-31, 1640-41 i 1652-53; una tercera etapa, des de 1656 a 1675, caracteritzada pel poc volum d'òbits; un quart estadi, de 1676 a 1696, de gran quantitat de decessos, i, finalment, una recuperació de la crisi de 1694, ràpida a Caçà i lenta a Vilafranca.

Antoni Simon i Jordi Andreu¹³, per a la parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona, entre 1610 i 1699, observen que els períodes de màxima mortalitat, 1640-49 i 1690-99, coincideixen amb esdeveniments bèl·lics que patí la ciutat (Guerra dels Segadors i Guerra dels Nou Anys), mentre que els mínims, els localitzen en el decenni 1660-69.

Roser Lozano¹⁴, sobre Tarragona, distingeix per al segle XVII sis períodes d'evolució de la mortalitat: 1598-1620, descens de la mortalitat; 1621-40, inestabilitat en els cossos; 1641-51, nou tram amb important increment del conjunt dels òbits; 1652-70, descens continuat en què s'assoleixen els nivells mínims; 1670-80, augment, en conjunt, de les defuncions, i, 1581-1702, continuïtat del *trend* alcista, però per sobre de la natalitat.

Miquel À. Martínez¹⁵, entre 1700 i 1719, documenta, per a Vilanova i la Geltrú, un increment percentual del 2,48% en el decenni 1710-19, respecte al període 1700-09, explicat en bona mesura per la crisi agrària de 1710 i la incidència de la Guerra de Successió; en canvi, per a Vilafranca del Penedès, s'obté un percentatge negatiu d'un 2,01% per al mateix període, respecte la primera dècada del segle XVIII.

José A. Salas¹⁶, sobre Barbastro, respecte al moviment de llarga durada estableix tres fases: fins a l'any 1650 observa un creixement continuat i

¹¹ GUAL, VALENTÍ: *Vida i mort...*, 1988, p. 35-39.

¹² NADAL, JORDI: *Bautismos...*, 1992, p. 42.

¹³ SIMON, ANTONI I ANDREU, JORDI: "Evolució demogràfica..." dins Jaume Sobrequès (dir.), *Història de Barcelona*, vol. IV, 1992, p. 136-137.

¹⁴ LOZANO, ROSER: "Tarragona...", *Pedralbes...*, 3, 1983, p. 307-311.

¹⁵ MARTÍNEZ, MIQUEL À.: *La població de Vilanova...*, 1987, p. 37-39.

¹⁶ SALAS, JOSÉ A.: *La población...*, 1981, p. 148.

progressivament accelerat; al decenni 1650-59 es produeix una davallada brusca amb el retorn a les xifres de principi de segle, i, per als darrers trenta anys analitzats (fins a 1710), es produeix un increment espectacular en la mortalitat.

Francisco Sánchez-Montes¹⁷, per a la zona de Granada, obté, quant als cossos i en períodes decennals del segle XVII, un màxim de defuncions a la dècada de 1640-49 i un mínim secular al període 1600-09. Si s'intenten distingir fases per a aquesta centúria, es podria deduir que hi ha una evolució a l'alça des de principis de segle fins al període 1640-49; entre 1650 i 1669 davallaria aquesta tendència, mentre que, a la dècada següent (1670-79), tornaria a augmentar el nivell de morts, malgrat que no s'arribessin a assolir els valors anteriors, finalment, s'observaria una davallada en els dos darrers decennis del segle.

María F. Carbaño¹⁸, calculant les mitjanes quinquennals de 1650 a 1709, distingeix quatre grans fases en l'evolució de la mortalitat a Madrid: la primera, d'increment entre 1650 i 1684, amb una important inflexió als anys 1670-74; la segona, des de 1685 a 1694, de forta davallada fins a tocar els nivells mínims, i, la tercera, entre 1695 i 1709, que marca un retorn a l'alça, tret del quinquenni 1700-04.

François Lebrun¹⁹, sobre l'Anjou (parròquies de Saint Pierre d'Angers i Chapelle-d'Aligné), a partir de les mitjanes mòbils de 9 anys i entre 1660 i finals de segle, observa que la mortalitat roman en uns nivells mitjans fins a 1670 i que s'accelera notablement al voltant de 1690.

L'EVOLUCIÓ DELS ALBATS

Per als infants²⁰, i d'acord amb els gràfics de les mitjanes mòbils de 13 anys –conjuntament (Gràfic XVIII) i per períodes (Gràfics XIX, XX, XXI i XXII)–, es poden establir cinc grans trams de llarga durada en l'evolució de la mortalitat infantil:

- a) Un primer període d'increment important, que s'estendria des de 1570 fins a principis dels anys noranta del segle XVI.
- b) Una segona etapa de curta davallada, que arriba al primer quinquenni del sis-cents.
- c) Una tercera fase de creixement amb alts i baixos, que s'accelera cap al final, al voltant dels anys 1629-31.
- d) Una quarta etapa de decreixement important, fins al quinquenni 1665-69, marcant la fluctuació de l'epidèmia de pesta de 1651-53, encara que presenta una influència menor que per als cossos.
- e) Un nou tram de recuperació i creixement, amb les fluctuacions dels períodes 1694-97 i 1704-07, fins a arribar a 1714.

En cicles més curts, a partir de les mitjanes mòbils de 5 anys –Gràfics XVIII, XXIII, XXIV, XXV i XXVI–, s'observen, dins del primer període de

¹⁷ SÁNCHEZ-MONTES, FRANCISCO: *La población granadina...*, 1989, p. 188.

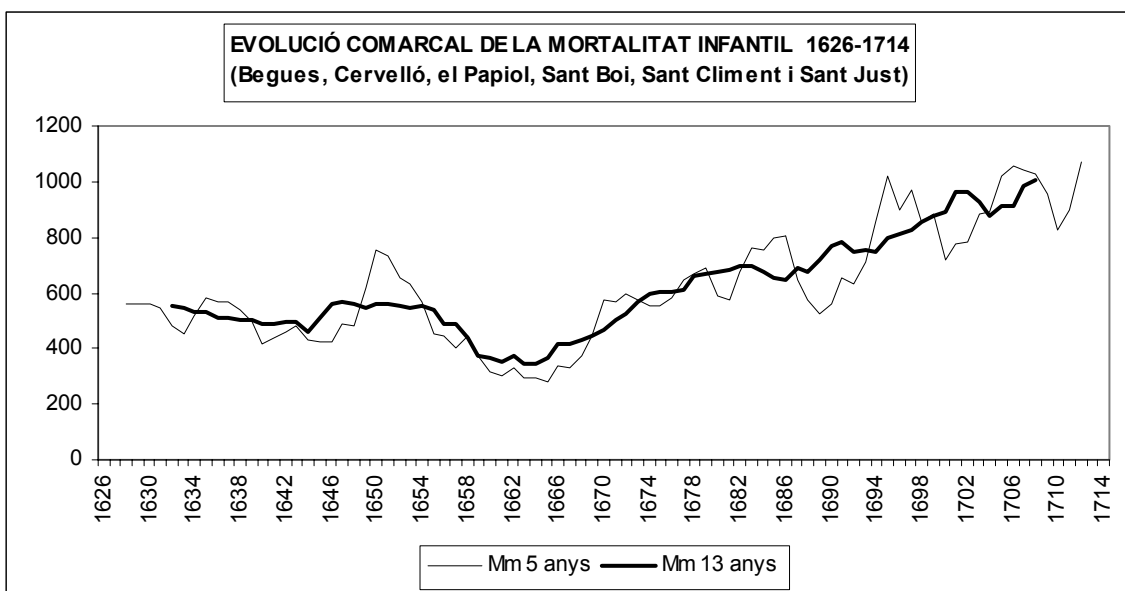
¹⁸ CARBAÑO, MARÍA F.: *La población...*, 1987, p. 84-100.

¹⁹ LEBRUN, FRANÇOIS: *Les hommes et la mort en Anjou aux 17e et 18e siècles*, 1971, p. 197.

²⁰ A causa del subenregistrament d'albats, el període analitzat va de 1626 a 1714. La interpretació dels anys anteriors es fa a partir de l'evolució comarcal per períodes.

creixement, una primera subfase de caiguda des de 1566 a 1572 i un segon tram de creixement intens, amb una punta de mortalitat en el 1581. Dins de la segona etapa de davallada, el descens és brusc, encara que s'observen els pics de mortalitat de 1594 i 1597. La tercera fase d'increment amb alts i baixos s'allargaria fins a l'any 1653, detectant-se els següents anys crítics: 1606-07 (amb verola documentada a Sant Climent i Sant Andreu), el període 1613-15, 1618, 1625, 1629-33, 1635-36, 1640-42 i 1651-53. La quarta etapa de decreixement també presenta un descens intens de la tendència, marcant els anys crítics entre 1657 i 1660. I, finalment, dins del darrer tram de recuperació i creixement, es fan patents els pics de 1672, 1678, 1684-86 (amb una intensitat màxima a Sant Boi de 15,62), 1689, 1694-96, 1701, 1705 i 1712.

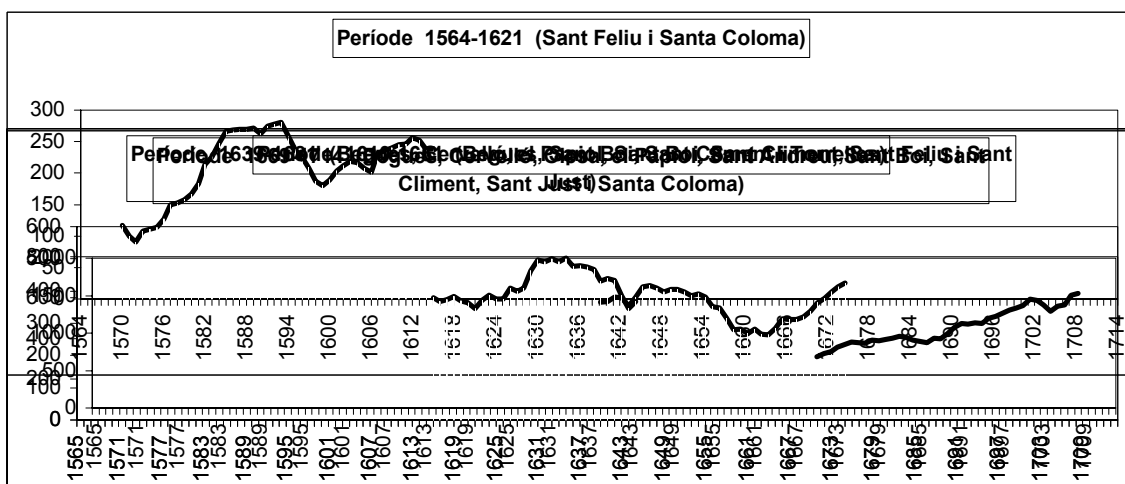
Gràfic XVIII

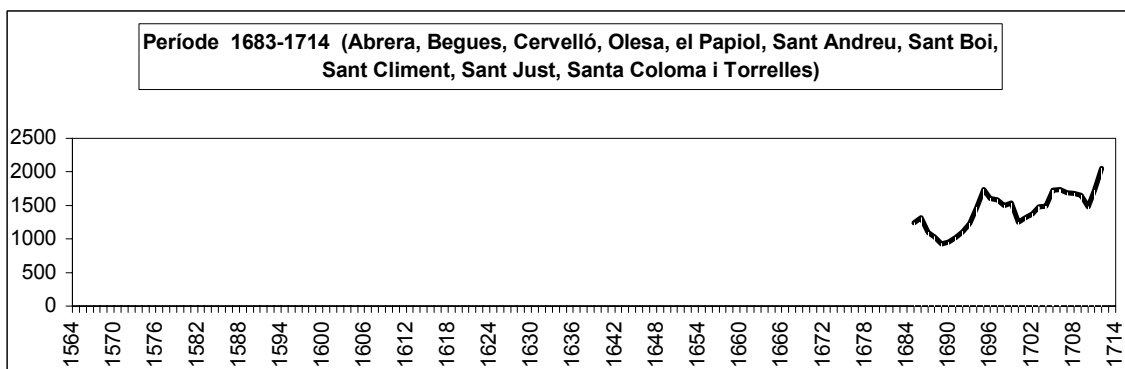
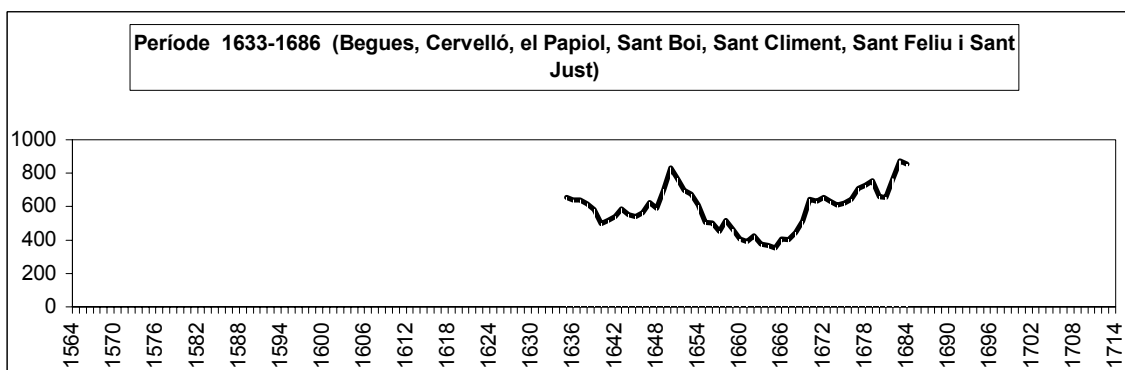
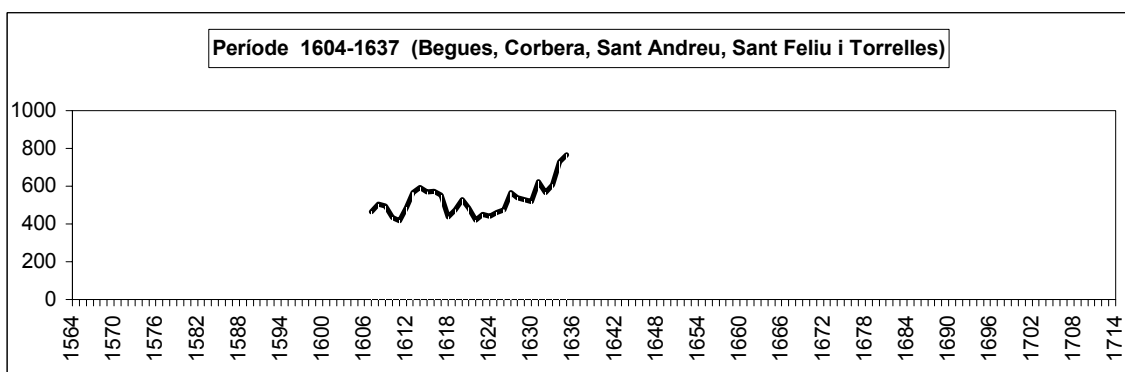
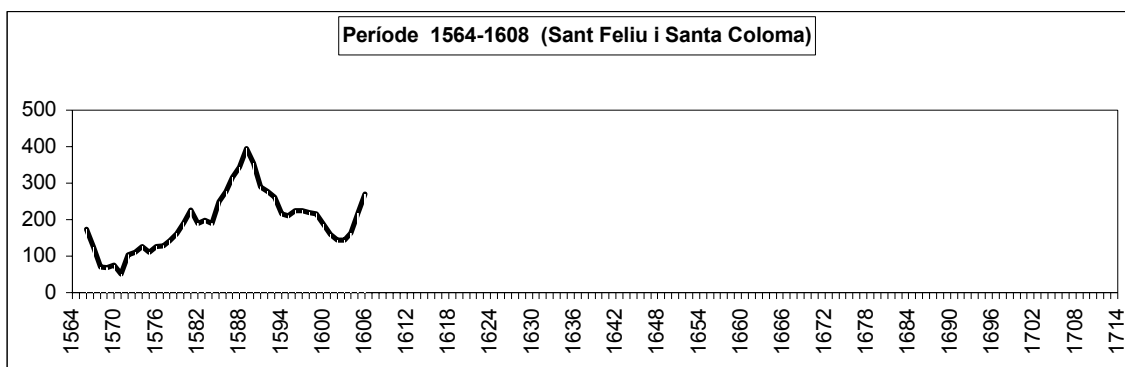
L'evolució decennal dels albats —Gràfic XXVII—, obtinguda a partir de la mitjana dels números índexs per a les parròquies de les quals hi ha documentació, repeteix el dibuix descrit amb l'evolució dels valors

Gràfics XIX, XX, XXI, XXII

EVOLUCIÓ DE LA MORTALITAT INFANTIL PER PERÍODES
(Valors relatius de les mitjanes mòbils de 13 anys)

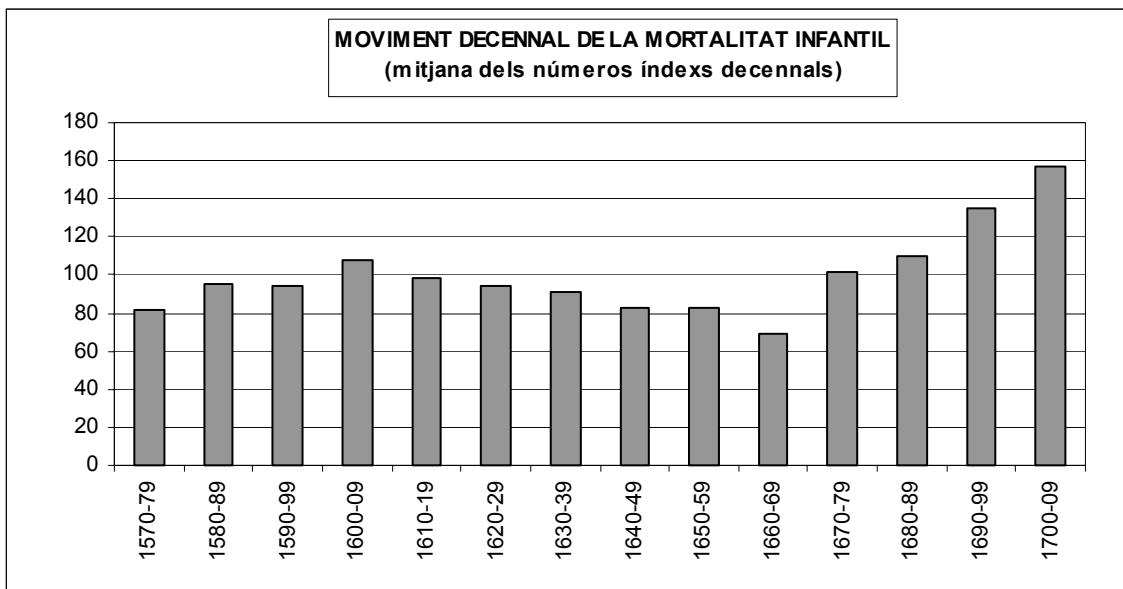
Gràfics XXIII, XXIV, XXV, XXVI
EVOLUCIÓ DE LA MORTALITAT INFANTIL PER PERÍODES
(Valors relatius de les mitjanes mòbils de 5 anys)

de les mitjanes mòbils de 13 anys. En concret, es destaca un període de creixement de 1570 a 1609, una tendència descendent fins al decenni 1660-

69 (malgrat una relativa estabilització entre 1640 i 1659) i una revifalla sostinguda fins a l'última dècada. Els decennis que ultrapassen el valor 100 són: 1600-09, 1680-89, 1690-99 i 1700-09.

Gràfic XXVII

Jaume Dantí²¹, per al Vallès Oriental, entre 1570 i 1700, observa, a partir de les mitjanes mòbils de 9 anys, set trams en l'evolució de la mortalitat infantil: un primer estadi, des de 1570 a 1585, de creixement; una segona fase de descens o estagnació, entre 1585 i 1600; un tercer període de recuperació i estabilització, de 1600 a 1638; una quarta etapa de descens important amb clara contradisposició a la tendència de la mortalitat global des de 1639 a 1650; una altra fase de recuperació dels nivells anteriors, que va de 1651 a 1665; un nou decreixement fins al nivell de mitjan segle, entre 1666 i 1675; i, finalment, un setè tram de creixement progressiu fins a assolir els valors més alts de tot el període estudiat (1676-1700). En conjunt, es dibuixa una evolució força similar a la tendència observada per al Baix Llobregat.

Valentí Gual²², per a set poblacions de la Conca estricta, entre 1651 i 1710, documenta un important increment d'albats en els darrers decennis del període, tot i un cert retraïment entre 1681 i 1690. En relació a l'Alt Gaià, per a sis parròquies, i entre 1631 i 1710, constata ben clarament l'augment pronunciat de la mortalitat infantil durant el vicenni central del segle XVII i, molt especialment, entre 1651 i 1660; en segon terme, de 1661 a 1690 s'estén un trentenni en el qual els valors no arriben a assolir la xifra base, i, finalment, el darrer decenni del

²¹ DANTÍ, JAUME: *Terra i població...*, 1988, p. 97.

²² GUAL, VALENTÍ: *Homes i estacions*, 1995, p. 11, 19-20 i 27-28.

segle XVII i el primer del XVIII, el nombre d'albats torna a recuperar els valors inicials. Per a la Plataforma Segarrenca, entre 1641 i 1710 i per a dues parròquies, destaca l'importantíssim augment d'infants morts al primer decenni del segle XVIII (un augment del 100% respecte al període anterior).

Miquel À. Martínez²³, per a Vilanova i la Geltrú i Vilafranca del Penedès al segle XVIII, afirma que l'evolució d'aquesta variable al llarg d'aquesta centúria és unidireccional, puja constantment amb major o menor intensitat, tal com passa al Baix Llobregat entre 1670 i 1710. Així, entre 1700 i 1719, a Vilanova, es comptabilitzen 1.207 "pàrvuls", amb un augment entre el primer i el segon decenni del 4%; mentre que a Vilafranca, l'increment entre la primera i la segona dècada és del 0,2%.

Roser Lozano²⁴, sobre la Tarragona del segle XVII, destaca, únicament, l'important increment de la mortalitat infantil entre 1621 i 1640.

José M. Iborra²⁵, per a Manises, observa un augment important de la mortalitat infantil entre 1581 i 1620 (les xifres d'albats superen el 50% de les dels cossos); però, és a la dècada 1621-30 quan s'assoleixen els valors màxims: els albats representen el 75% del total de difunts enregistrats.

Joan F. Martínez²⁶, en el seu estudi sobre Serra, entre 1620 i 1679, observa un primer període d'augment sobtat assolint els màxims de la sèrie (1620-35); un segon tram de davallada fins a 1655; un tercer estadi de recuperació entre 1656 i 1665, i una darrera etapa de descens fins a 1679.

Altres autors també han optat per establir percentatges d'albats respecte dels cossos (Pierre Goubert obté un 47,1%; Vicente Pérez, un 50%; José A. Salas, un 49,9%; Antoni Simon, un valor que oscil·la entre el 45 i el 60%; o María F. Carbajo, unes taxes superiors al 52%, entre 1598 i 1650, mentre que aquests valors són, per al Baix Llobregat, d'un 46,6%).

EL MOVIMENT ESTACIONAL

En relació a l'estacionalitat comarcal, es pot observar al Gràfic XXVIII la mitjana dels número índexs, aplicada a cossos i a albats.

Respecte als adults, destaquen dos moments que recullen el major nombre d'òbits: el trimestre desembre-gener-febrer (l'hivern) —mes de gener amb valors màxims comarcals—, i el binomi agost-setembre (estació tardoral). Caldria destacar, també, la punta de mortalitat que se situa al mes d'abril. Es creu que, en el primer cas, les condicions meteorològiques de l'hivern poden provocar l'agudització de les malalties infeccioses i broncopulmonars (principalment en les poblacions del Baix Llobregat nord); mentre que, per a l'estació tardoral, les altes temperatures, amb una higiene deficient i una escassa salubritat,

²³ MARTÍNEZ, MIQUEL À.: *La població de Vilanova...*, 1987, p. 45.

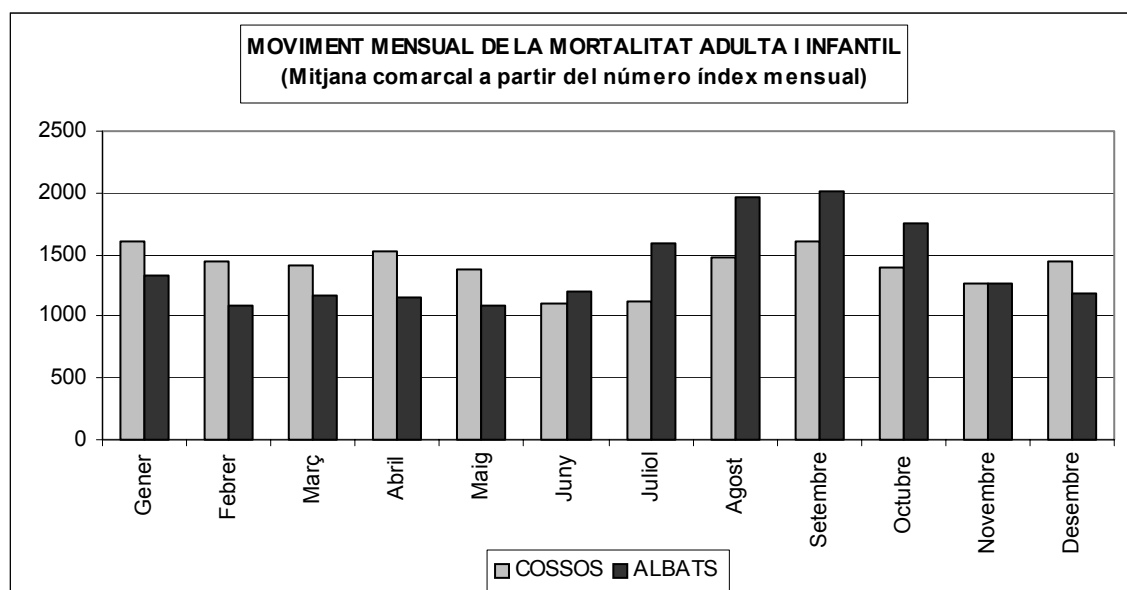
²⁴ LOZANO, ROSER: "Tarragona...", *Pedralbes...*, 3, 1983, p. 307-311.

²⁵ IBORRA, JOSEP M.: "Estudio demográfico de Manises en los siglos XVI-XVII" dins *Estudios sobre la población del País Valencià...*, vol. I, 1988, p. 319-323.

²⁶ MARTÍNEZ, JOAN F.: "Estudi epidemiològic de la mortalitat infantil i preescolar a Serra, des de 1620 a 1679" dins *Primer Congreso de Historia...*, vol. IV, 1976, p. 361-370.

afavoririen la propagació de trastorns digestius²⁷ i brots epidèmics²⁸ que la medicina coetània era incapaç de controlar (especialment en la zona dèltica on les característiques geomorfològiques de les terres al·luvials de la marina, amb aigües empantanegades i de difícil drenatge, afavoririen llur difusió). Per contra, els valors mínims es localitzen als mesos de juny i juliol (inicis de l'estiu).

Gràfic XXVIII

Pel que fa als albats, es destaca, només, un únic període de màxima mortalitat: el comprès entre juliol i octubre, amb les puntes de mortalitat localitzades en els mesos de setembre i agost. Sembla ser que la població infantil es veuria molt més afectada pels brots epidèmics de malalties infecto-contagioses, així com, possiblement, per la major ocupació de les mares en les feines agrícoles (amb la qual cosa els fills quedaven més descuidats) o perquè aquestes es veien afectades per trastorns orgànics (per la qual cosa els infants estaven deficientment alimentats). Els mesos més benignes, en canvi, serien maig, febrer i abril.

Valentí Gual²⁹, per a la Conca estricta al llarg del segle XVII, obté, tant per als cossos com per als albats, màxims tardo-estivals –octubre (màxim per adults), agost i setembre (màxim d'infants)–, mentre que els valors mínims s'assoleixen al mes de juny, per ambdues tipologies. A l'Alt Gaià, durant el mateix període, s'observen comportaments un punt diferenciadors; per als cossos, els màxims se situen a l'agost i

²⁷ PÉREZ, VICENTE: *Las crisis de mortalidad en la España Interior*, 1980, p. 212.

²⁸ BRAUDEL, FERDINAND: *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo*, vol. I, 1976, p. 78-83.

²⁹ GUAL, VALENTÍ: *Homes i estacions*, 1995, p. 49-54.

l'octubre, i per als albats, aquests es donen a l'agost i novembre; en canvi, el mínim d'adults es repeteix al mes de juny i, per als albats, es detecta al febrer. A la Plataforma Segarrenca, la màxima concentració de cossos i albats se situa amb diferència a l'octubre, i les mínimes d'adults tornen a donar-se al juny, mentre que les mínimes infantils es manifesten en els mesos de juliol i d'abril. En el seu estudi de Rocafort i Vallverd, Valentí Gual³⁰ ha destacat, quant als adults, que entre 1601 i 1700 els màxims s'observen a l'octubre i l'agost, i els mínims al març, juny i novembre; i, respecte als albats, entre 1641 i 1700, afirma que els valors màxims es concentren en els mesos d'estiu –juliol, agost i setembre– i al gener, i afegeix: "Prima l'estacionalitat biològica: les diarrees estivals, els processos infecciosos i les malalties intestinals acaben amb la vida dels més febles".

Miquel Planas³¹ constata, a les darreries de l'estiu i a principis de la tardor, un augment de la mortalitat, justificat pel predomini de les malalties gastrointestinals i infeccioses, molt lligades a la geografia física de Castelló d'Empúries. En concret, per als albats observa uns mesos d'elevada mortalitat a l'acabament de l'estiu, una altra punta hivernal i un altre màxim al binomi març-abril.

Antoni Simon i Jordi Andreu³², per a Barcelona, destaquen també una mortalitat infantil elevada durant l'estiu, amb els màxims al binomi juliol-agost, i a l'inici de la tardor; mentre que els mínims se situen als mesos d'abril i de març; en aquest sentit afirmen: "Cal buscar l'explicació de tal comportament en uns ja importants índexs de natalitat en aquests mesos, que es veia afectada, als primers dies de vida, per les condicions higiènic-sanitàries i del clima; augment provocat sobretot per malalties intestinals, altes temperatures, virulència dels insectes, escassa salubritat i per la inexistència d'una medicina capacitada per resoldre o alleugerir aquests problemes". Quant als cossos, detecten amb diferència un màxim hivernal (gener) i un mínim al final de la primavera (maig-juny).

V. Casanova i altres³³ estudien Bellreguard (La Safor) entre 1624 i 1699. Aquesta població presenta un màxim principal d'albats a l'agost i un altre de secundari al desembre, mentre que el mínim es dona als mesos d'abril, juny i febrer; quant als cossos, els màxims es concentren a l'hivern (gener-febrer) i els mínims al juny i setembre.

Jaume Alzina³⁴, a la comarca de Llevant de Mallorca, localitza per a la mortalitat infantil uns màxims a l'agost, juliol i setembre, respectivament, conseqüència de les malalties gastrointestinals; els mínims són primaverals.

³⁰ GUAL, VALENTÍ: *Vida i mort...*, 1988, p. 53-58.

³¹ PLANAS, MIQUEL: "Variacions estacionals en la demografia de l'Antic Règim" dins *La Història i els Joves Historiadors...*, 1984, p. 241.

³² SIMON, ANTONI I ANDREU, JORDI: "Evolució ..." dins Jaume Sobrequès (dir.): *Història de Barcelona*, vol. IV, 1992, p. 104-164.

³³ CASANOVA, V. I ALTRES: *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural, Bellreguard (1609-1919)*, 1987, p. 263.

³⁴ ALZINA, JAUME: *Població, terra i propietat...*, 1993, p. 290-291.

José A. Salas³⁵, per a Barbastro, obté els màxims de mortalitat estacional al mes de setembre i els mínims al juny, entre 1540 i 1700, destacant, però, la concentració de la mortalitat infantil en els mesos de setembre i agost, mentre que per als cossos són setembre i octubre; en canvi, els mínims se situen a l'abril-maig pel que fa a cossos, i al maig i febrer quant a albats. Val a dir que les dades d'albats coincideixen en un 100% amb les aconseguides al Baix Llobregat.

José L. Sánchez³⁶, a Ayamonte, al llarg dels segles XVII i XVIII, registra la màxima mortalitat adulta als mesos de desembre i gener, mentre que en els albats es concentren a l'estació tardoral. És més, aquest autor estructura el cicle vital anual en dos períodes: sis mesos bons (de gener a juliol, quan les xifres mensuals estan pràcticament sempre per sota de la mitjana mensual) i sis mesos dolents (d'agost a desembre, produint-se un ascens clar i ininterromput).

Santiago Piquero³⁷, per a Guipúscoa –paradigma de clima oceànic–, al llarg dels segles XVI i XVII, i només per als adults, obté dos màxims als binomis març-abril i novembre-desembre, i uns mínims a l'estiu (juny, juliol i agost).

Maria F. Carabajo³⁸, sobre Madrid, per al període 1650-1741, detecta per a adults i per a infants un màxim tardoral (setembre-octubre), mentre que els mínims per als adults es localitzen a la primavera (maig-juny) i en els albats, febrer i maig.

Per acabar, Antonio F. Cardamone³⁹ observa a l'illa de Sicília, agrupant cossos i albats i per al període 1661-1700, que el màxim estacional en número índex se situa en el mes d'agost, mentre que el mínim es troba localitzat al mes d'abril. Val a dir, però, que el segon màxim el dona al setembre, tal com passa al Baix Llobregat.

SINOPSI LOCAL DE LA MORTALITAT

Seguint amb el criteri emprat, es presenta aquí un estudi particularitzat del comportament de la mortalitat a cadascuna de les parròquies estudiades. S'analitza l'evolució anual i decennal –fent esment dels valors màxims i mínims–, el moviment estacional i les principals crisis de mortalitat local, intentant cercar una possible causa.

ABRERA

Es disposa de sèries fracturades, amb buits demogràfics corresponents als intervals 1572-73 i 1612-20, al període crític de 1651-1652 i als anys 1586, 1591, 1599 i 1657. En els anys 1669 i 1675, sembla que no morí

³⁵ SALAS, JOSÉ A.: *La población...*, 1981, p. 208.

³⁶ SÁNCHEZ, JOSÉ L.: "Ayamonte, 1600-1860. El ciclo vital anual" dins *Actas II Coloquios Historia de Andalucía*, vol. I, 1980, pàg. 185.

³⁷ PIQUERO, SANTIAGO: *Demografía guipuzcoana en el Antiguo Régimen*, 1991, p. 140-150.

³⁸ CARBAJO, MARÍA F.: *La población...*, 1987, p. 107-110.

³⁹ CARDAMONE, ANTONIO F.: "Il ciclo stagional..." dins Ercoli Sori (coord.), *Demografia Storica*, 1975, p. 227-236.

cap cos a la parròquia, ja que per al primer hi ha anotacions d'oficis i una visita pastoral, mentre que per al segon any, el propi rector escrigué al registre el següent: "En tot lo any 1675 no mori ningun cos Déu gràcias". Es nota, però, que, fora dels anys esmentats, hi ha tres subenregistraments d'albats molt importants —de 1567 a 1574, de 1586 a 1598 i, en especial, de 1639 fins a 1677— que fan reflexionar sobre l'existència de registres paral·lels, només d'albats, que alguns rectors portarien per a algunes parròquies i que no s'han conservat per a Abrera. El total de defuncions recollides és de 769 (527 cossos i 242 albats); el màxim global se situa, amb 19 registres, en el 1684, l'any de la gran crisi de subsistències, i el mínim registrat és d'un. Per cossos, els pics recurrents es localitzen als anys 1631 i 1645, amb 14 anotacions, mentre que per als albats, es dona l'any 1688, amb 8. Altres fluctuacions es donen en els anys 1575, 1577, 1585, 1603, 1622, 1629, 1632, 1645, 1686, 1688, 1695, 1696, 1697 i 1712. Els gràfics de les mitjanes mòbils —de 5 i 13 anys— no aporten massa dades significatives quant a la tendència de la mortalitat, ja que esdevenen molt tallades i esbiaixades; això no obstant, i només pel que fa als cossos, es poden observar tres grans períodes: un primer tram irregular, amb una alça sobtada, una davallada accelerada i una posterior recuperació de la tendència —entre 1573 i 1606—; un curt període de caiguda i posterior recuperació —entre 1627 i 1644—, i un últim traç, més llarg —des de 1655 fins a 1714— amb unes fortes oscil·lacions, però marcant una fase d'important increment de la mortalitat, entre 1660 i 1690, per a caure, de nou, als dos darrers decennis. Per als albats, només és significatiu observar com divergeix, respecte a l'evolució comarcal, la tendència dels últims trenta anys, ja que en lloc d'incrementar-se per aconseguir els nivells màxims, aquí davalla fins a valors gairebé mínims, en els últims anys del període. El decenni més procliu a la mort és 1680-89, coincidint amb la revolta dels Barretines. Quant al moviment estacional, cal observar que s'obté un màxim mensual al setembre, tant per a cossos com per a albats, mentre que els nivells mínims se situen al mes de juny per als adults i al mes de febrer per als "pàrvuls".

Les dades obtingudes coincideixen, a grans trets, amb les exposades per Pilar García i altres⁴⁰, encara que aquests autors no separen adults d'infants. Una divergència significativa es dona en l'evolució de la mortalitat, a partir de les mitjanes mòbils, on no s'entén com poden aparèixer dades per als anys 1651, 1652 i per als anteriors i posteriors, quan s'ha documentat un clar buit demogràfic i no s'ha cregut convenient fer el càlcul de la mitjana, ja que són els anys de l'epidèmia de pesta. Malgrat això, es coincideix a observar els moments de màxima mortalitat secular per als períodes 1629-31 i 1684-86.

A tall anecdòtic, val a dir que s'ha trobat, dins del volum II (1658-1738) del registre d'òbits, un extens debat sobre la consideració d'albat

⁴⁰ GARCÍA, PILAR I ALTRES: "Comportamientos demográficos..." dins Actes..., vol. I, 1984, p. 101-119.

o de cos en la defunció de Josepa Puig "donzella de 9 anys que rebé lo sagrament de la confessió, ó penitència lo dia 26 de sobredit mes de juliol de 1693". En ell, el rector Francesc Cots defensa que la citada Josepa Puig havia de ser enterrada com un cos adult, ja que la pròpia "doneta rebé voluntàriament lo biatich". El fons d'aquest debat es devia, segons el propi rector, a motius purament econòmics.

BEGUES

Es disposa de sèries gairebé completes de defuncions des de 1566 fins a 1714⁴¹ —només hi ha subenregistraments d'albats en el segle XVI, per als períodes 1566-71, 1581-82, 1585-86, 1588-91 i 1594-98, i per a l'any 1579 que presenta un buit general—. El nombre total de defuncions és 896 (633 cossos i 263 albats); el màxim anual es troba l'any 1637 amb 18 òbits, 12 dels quals són cossos i 6 albats, encara que en els anys 1638 i 1652 s'enterraren 14 adults. Altres màxims es donen en els períodes típics d'alta mortalitat comarcal i de sobremortalitat: 1628-31 (pesta milanesa, agreujada per una important escassetat i puja del preu del blat), 1636-38 (crisis de subsistències i prevenció de contagi a Barcelona), 1641-45 (Guerra dels Segadors), 1651-1653 (pesta i guerra), 1683-84 (crisi precedida de penúries i misèries de l'any 1680), 1692-97 (crisi de subsistències de finals de segle XVII i setge de Barcelona) i 1714 (final de la Guerra de Successió). La tendència que ofereix el gràfic de les mitjanes mòbils, per als cossos, comença amb una curta davallada que arriba a finals dels anys vuitanta del segle XVI, segueix un increment fins a principis del XVII, una nova caiguda que dona pas a un creixement sostingut fins als anys quaranta, una brusca tendència a la baixa —fins a principis dels seixanta— i un darrer tram alcista —molt atenuat— que enllaçaria amb els anys següents del segle XVIII. Pel que fa als albats, s'observa un cert paral·lelisme amb el dibuix de la tendència comarcal: uns primers vint anys del segle XVII de relativa estabilitat, un augment molt sobtat a la dècada dels anys vint, una caiguda sostinguda fins a mitjan anys seixanta, moment en què es recupera la tendència i s'incrementa la mortalitat fins als primers anys de la dècada del noranta, una nova caiguda que durà fins a 1707. Els decennis més castigats per la mort, en aquesta parròquia, són —tant per a cossos com per a albats— 1630-39 i 1690-99. En relació al moviment estacional, es pot comprovar que, per als cossos, els nivells màxims s'obtenen al febrer i al setembre, amb una quantitat important d'òbits a la primavera. Els mínims coincideixen amb els comarcals, juny-juliol. Per als albats, les dades són similars a les que es detecten per a la comarca (índexs màxims al setembre-agost i mínims al mes de maig).

⁴¹ Bona part del buidatge ha estat subministrat per Concepció Solans i M. Rosa Bondia.

CASTELLVÍ DE ROSANES

Es disposa d'un registre de defuncions irregular, que s'inicia l'any 1617 i s'allarga fins ben entrat el segle XVIII. Els períodes buits són, per als adults, 1619-21 i 1638-40, mentre que per als albats són 1618-22, 1637-67, 1680-81 i 1700-14. Aquests buits dibuixen una tendència poc significativa. El número de defuncions que es donen és de 212 (172 cossos i 40 albats); el màxim anual de la sèrie se situa en l'any 1691, amb 10 òbits, 7 cossos i 3 albats; altres anys amb 7 cossos enregistrats són 1652 -pesta a la comarca-, 1706 i 1707 -anys intensos quant a crisis de subsistències i Guerra de Successió-. El valor mínim és zero. A tall de curiositat, es pot esmentar el comportament irregular de la crisi de mortalitat de l'any 1691, amb una intensitat de 13,41. Respecte a la tendència de l'evolució, només dona versemblança el període 1665-1714 de la corba dels cossos, que presenta un primer tram de davallada, fins a 1685, i una fase de creixement, amb alts i baixos, fins a 1714. Quant al moviment estacional, setembre esdevé el període més crític -tant per a infants com per a adults-, encara que març s'apropa molt al nivell de cossos. Per contra, dels 40 albats que s'enterren, cap tingué lloc al mes de febrer, mentre que, per als adults, el mateix febrer i novembre marquen els nivells mínims.

CERVELLÓ

Es disposa de dades incompletes de 1592 a 1665, coincidint amb el mal estat de conservació en què es troben els dos primers volums d'òbits. Es detecten dos buits demogràfics generals: un als anys 1601-02, i un altre, de gener de 1616 a maig de 1618. D'altra banda, es percep l'existència d'un important subenregistrament d'albats per als anys i períodes següents: 1600, 1604-18, 1625, 1628, 1635, 1639-40, 1646, 1658, 1660 i 1662. Tots aquests buits d'albats provoquen que les xifres de mortalitat infantil siguin globalment massa baixes en aquest període, en comparació a la mortalitat adulta (inferior al 25% del total). El segon registre de defuncions (1665-1730) no presenta cap buit demogràfic aparent. El número total d'òbits enregistrats és de 1.227 (806 cossos i 421 albats); el màxim del període es localitza l'any 1652 amb 60 morts -49 cossos i 11 albats-, encara que l'any 1651 moriren 47 persones -36 cossos i 11 albats-. Aquests dos màxims marquen la incidència devastadora de la gran pesta de mitjan segle i els estralls que provocà a Cervelló, la Palma i Vallirana (s'han documentat 43 morts de contagi entre 1651 i 1652). Ambdós anys presenten una intensitat de crisi prou significativa: 1652, gran crisi -16,45- i 1651, crisi important -11,78-. Altres màxims es troben en el 1697, l'any del setge de les tropes franceses a la ciutat de Barcelona, amb 24 decessos -13 cossos i 11 albats- i els anys 1623 i 1710, amb 21 registres, cadascun. El mínim total esdevé l'any 1616, amb una defunció d'un cos. L'evolució de la mortalitat entre 1593 i 1714, mostra, per a la mortalitat adulta, una tendència paral·lela al comportament comarcal: un important estancament al llarg dels primers quaranta-cinc anys

del segle XVII –amb una important fluctuació situada als anys 1622-24, que coincideix amb un dels períodes de crisi que esmenten Jordi Nadal i Emili Giralt⁴² i amb prevencions de contagi per a la ciutat de Barcelona–; un increment sobtat en els anys centrals del segle –moment en què es toca sostre–, seguit d'una davallada posterior, cap a l'any 1660; per a acabar amb un llarg període d'estabilització fins al final de la sèrie. Per als albats, el dibuix de la corba, després d'una lleugera estabilització, marca la important fluctuació dels anys de la pesta (1651-52), per finalitzar amb un llarg tram d'increment del nombre de defuncions d'infants, des de 1660 fins a 1712 –coincidint amb la tendència comarcal–. Per decennis, es pot comprovar com el decenni central, 1650-59, es dispara significativament (quant als cossos) fruit de la incidència de la pesta. Al mateix temps, s'observa com la mortalitat infantil ofereix una tendència alcista des de 1660 fins al final, amb un lleuger retrocés durant el decenni 1690-99, però assolint els valors màxims en el decenni 1700-09. En relació al moviment mensual, es veu com els cossos tenen els seus màxims als mesos d'agost i abril, encara que, estacionalment, siguin l'estiu (agost-setembre) i l'hivern (gener-febrer) les èpoques de l'any més sensibles a la mortalitat adulta, fruit, possiblement, de l'acció de les malalties al·lèrgiques o infeccioses (a l'època tardoral) i a les malalties pulmonars i catarrals (a l'hivern). Els mínims se situen al, mesos de novembre i març (primavera i tardor). Quant als albats, s'observa que els resultats locals coincideixen significativament amb les xifres comarcals. Així, es reitera el màxim comarcal en el mes de setembre i el número mínim de morts se situa a la primavera, al mes d'abril, desplaçant-se el mínim comarcal que estava localitzat al mes de maig.

Carles Perpiñà⁴³, estableix uns percentatges mensuals de màxima mortalitat als mesos de setembre (11,76% del total d'òbits), gener (9,76%) i agost (9,64%). Els mesos de mínima mortalitat serien maig (5,71%) i novembre (7,02%). Aquestes dades, però, són la suma d'adults i infants i no reflecteixen el diferent comportament que poden presentar. Josep Llubra⁴⁴ reproduïx literalment, sense cap tipus d'explicació ni comentari, totes les partides esdevingudes entre 1446 i 1600.

CORBERA DE LLOBREGAT

Es disposa d'una sèrie incompleta des de 1590 a 1643, no observant, però, cap buit en el registre. El total d'òbits en aquest període és de 420 (268 cossos –64%– i 138 albats –36%–); el nombre màxim es produeix l'any 1641, amb 18 defuncions (8 cossos i 10 albats); encara que es detecten altres puntes de mortalitat –per als adults– als anys: 1604 (14 morts), 1631 (13 anotacions) i 1620 (12 registres); per als infants, és remarcable l'any 1615, amb 11 albats enterrats. El nombre mínim de morts

⁴² NADAL, JORDI I GIRALT, EMILI: *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*, 1960, p. 40-41.

⁴³ PERPIÑÀ, CARLES: *Aspectes sanitaris...*, 1988, p. 555.

⁴⁴ LLURBA, JOSEP: *Recull d'història...*, 1993, p. 130-146.

és de 2 als anys 1598 i 1613 (2 cossos, cap nen). Per decennis, les dades dels cinc períodes que es poden observar presenten un comportament irregular, destacant com a dècada més negativa per a la població adulta el decenni 1600-09, mentre que per als "pàrvuls" és 1620-29. En relació a la tendència de la mortalitat en aquests cinquanta anys, les mitjanes mòbils apunten a un estancament dels òbits, amb clars alts i baixos, però amb una lleugera inclinació cap a la baixa, tant per als cossos, com per als albats. Estacionalment, les defuncions evidencien un comportament diferenciatiu en relació als resultats obtinguts per al conjunt de la comarca. Quant a cossos, la màxima mortalitat és, amb diferència, gener, seguit de maig i març; desapareix, per tant, el màxim estival que representa el binomi agost-setembre. Per contra, els mesos més benignes per als adults són concomitants amb els resultats comarcals: juliol-juny. Pel que fa als albats, hi ha tres màxims coincidents, als mesos de març, agost i octubre. El nombre mínim d'albats se situa ben bé als mesos de novembre i desembre; a diferència del comportament comarcal, que era plenament primaverall. Aquests resultats coincideixen, força, amb els que obté Carles Perpiñà⁴⁵, malgrat que no fa la separació cossos-albats.

MARTORELL

Desgraciadament, es disposa, tant sols, de les defuncions que es produïren entre 1588-95, 1634-45, 1669-89 i 1705-14. Hi ha buits d'albats als anys 1645 i 1676, mentre que els anys que presenten irregularitats per estar incomplets són: 1588, 1595, 1669, 1689 i 1705. El nombre d'òbits que hi va haver en aquests anys fou de 2.657, dels quals 1.474 (55,5%) foren cossos i 1.183 (44,5%), albats. El anys més proclius a la mort es donaren en l'etapa 1705-14, en plena Guerra de Successió, ja que Martorell –parròquia que disposava de caserna militar– fou un dels pobles que més patí els efectes d'aquest conflicte bèl·lic. En aquest sentit, l'any 1711 esdevingué molt crític amb els adults, 139 anotacions –de les quals més d'un centenar corresponien a soldats morts–. També resultaren tràgics 1714 –109 cossos enterrats– i 1706 –amb 89 registres d'adults–. Per als infants, molt dur resultà aquest 1706, amb 112 sepelís. Aquesta sobremortalitat fou deguda a la conjuntura desfavorable que presentaven, no només els anys de guerra, sinó les pèssimes collites i l'escassetat que sovint s'afegien i que incrementaven el nombre de decessos. Altres màxims significatius es localitzen en els anys 1684 (en plena crisi de subsistències, amb 86 defuncions –54 cossos i 32 albats–) i 1678 (any amb crisi de subsistència detectada, amb 31 cossos i 31 albats). El nombre mínim d'òbits es dona l'any 1675, amb 21 enterraments (15 cossos, 6 albats); s'han menystingut els anys 1588, 1595, 1669 i 1689 per estar incompleta la sèrie. L'evolució de la mortalitat en aquests curts períodes de temps, així com l'estudi decennal, no aporten significativitat, per la qual cosa s'han obviat. El moviment estacional

⁴⁵ PERPIÑÀ, CARLES: *Aspectes sanitaris...*, 1988, p.. 558.

pot resultar enganyós, ja que el comportament de cossos i albatz podria no ser el mateix al llarg de tot el període. Amb tot, es pot observar que el mesos amb més nombre de defuncions són, conjuntament, juliol i agost (estació estiuenca). Pel que fa als cossos, els màxims se situen a l'agost (desapareixent els màxims hivernals i primaverals) mentre que els mínims es donen als mesos de gener i febrer. Quant als albatz, l'estació amb més nombre de morts és l'estiu, amb un 40% del total d'infants morts (entre juny, juliol i agost); els mínims mensuals es localitzen als mesos de febrer, març i abril (similar al comportament comarcal).

OLESA DE MONTSERRAT

Es disposa de sèries gairebé completes, per als cossos, entre 1590 i 1714; únicament, els anys 1590-91 i 1662 mostren irregularitats i resten incomplets. En relació als albatz, el registre presenta buits per als períodes 1614-28 i 1634-37; altrament, se sospita que, per als anys 1598, 1609, 1623, 1648, 1662 i 1682, hi podria haver també subenregistraments. A més, es conserva una petita sèrie pretridentina, de set anys, des de 1546 a 1552. El total d'òbits enregistrats és de 5.236 (2.933 cossos – 56%– i 2.303, albatz –44%–); el màxim del període es localitza l'any 1711, amb 358 defuncions, 244 cossos i 114 albatz. Aquesta sobremortalitat, motivada per les caresties que coincidien amb la Guerra de Successió, delmà també els anys 1706 i 1701. Altres pics recurrents de la mortalitat foren els anys 1644, amb 73 defuncions (39 adults i 34 infants), coincidint amb l'escassetat motivada per la guerra i provocant una important crisi de subsistències, documentada a altres parròquies de la nostra comarca com Begues, Sant Climent o Sant Feliu; també Barcelona, segons José L. Betran⁴⁶, patí l'any 1644 els cruels efectes de la guerra i de l'augment del preu del gra, on es van arribar a documentar el nombre màxim d'ingressos i de defuncions de tot el segle a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (8.144 ingressats i 1.864 morts); els anys 1697, crisi important a la nostra comarca pel seu abast, amb 71 òbits (35 cossos i 36 albatz); 1693, amb 68 decessos (18 cossos i 50 albatz) i 1652 (l'epidèmia de pesta, amb 66 difunts –46 cossos i 20 albatz–). El mínim del període es donà l'any 1617, amb 9 cossos i cap albat; tanmateix, la subanotació d'albatz distorsiona aquesta xifra. Més significatiu és l'any 1659 que presenta el mínim nombre d'adults morts, amb vuit. La corba de l'evolució de la mortalitat dibuixa sis trams ben diferenciats per a la mortalitat adulta: un primer traç alcista des de l'inici de la sèrie (1590) fins 1610; un segon estadi de curta davallada fins a 1620, moment d'inflexió i de canvi de tendència a l'alça que s'allarga fins a mitjan anys quaranta, quan de nou cau la corba fins a nivells molt baixos, cap a 1665; una fase d'estancament amb tendència a un creixement lent s'estendrà fins ben entrat el segle XVIII, moment en què s'incrementarà de forma espectacular el nombre de defuncions, aconseguint els nivells

⁴⁶ BETRAN, JOSÉ L.: "Sociedad y peste en la Barcelona de 1651", *Manuscrits...*, 8, 1990, p. 98-102.

màxims de la sèrie, tot i coincidir amb la crisi provocada per la Guerra de Successió. Per als albats, es diferencien clarament dues fases entre 1650 i 1714: una etapa d'estancament, fins a mitjan anys setanta, i una darrera fase d'increment sobtat de la mortalitat infantil, que coincideix amb el *trend* alcista manifestat a la tendència comarcal. Per decennis, es comprova que el període 1640-49 fou el més catastròfic per als cossos, mentre que per als albats, aquest màxim se situà entre 1700 i 1709. Globalment, es pot afirmar que, a les dues últimes dècades, es produeixen el major nombre de defuncions. Queda clar, doncs, que per a aquesta parròquia, la influència de la gran pandèmia de pesta fou menys important que la incidència de les crisis de mortalitat provocades pels conflictes bèl·lics. Quant a l'estacionalitat, hom constata una clara tendència local a la concentració dels òbits a l'estiu, ja sigui mortalitat adulta o bé infantil; el 35% de les morts a Olesa es produïren als mesos de juliol, agost i setembre, és a dir, una de cada tres defuncions. Per als cossos, els mesos amb més morts són setembre (màxim estival per a la comarca), juliol i agost. El màxim hivernal es dona al mes de gener, encara que, proporcionalment, resulta molt més baix que per al conjunt comarcal. Els nivells mínims mensuals s'assoleixen, per als adults, al novembre i al desembre, potser a causa d'un clima més fred i sec. Pel que fa als infants, l'agost i el juliol marquen uns nivells elevadíssims de defuncions, mentre que l'abril i el febrer contenen més la mort d'albats.

EL PAPIOL

Es disposa de les sèries quasi completes dels adults, tret dels períodes 1565-68, 1572-73, 1575-77 i 1613-14 que no registren cap òbit. En relació als albats, es detecten dos buits clars, de 1565 a 1579 i de 1612 a 1624, que podria correspondre a un subenregistrament paral·lel. Altres anys amb buits d'albats s'han considerat zero per no tenir cap sospita de subanotació; malgrat tot, cal ser molt prudents a l'hora d'interpretar les dades que proporcionen els infants morts, ja que s'ha obtingut un percentatge de cossos massa alt envers els albats (63% enfront del 37%). El total de defuncions fou de 996 –634 referides a adults i 362 a albats–. El nombre màxim anual es localitza l'any 1696, amb 29 enterraments –16 cossos i 13 albats–, seguit de 1697 i 1652, amb 27 morts cadascun (12 cossos-15 albats i 18 adults-9 infants, respectivament). El període 1696-97 coincidí amb la gran escassetat general, l'augment del preu del gra i el setge de Barcelona per part de les tropes franceses. L'any 1652 coincideix amb la gran pandèmia de pesta. Antoni Simon⁴⁷ assenyala dues crisis de mortalitat per al Papiol als anys 1627 i 1631, però cal tenir present que aquest historiador agrupa els cossos amb els albats per a calcular la intensitat de les crisis. L'evolució de la corba de la mortalitat presenta, per als cossos (entre 1580 i 1714), un primer tram d'increment –fins a començaments del

⁴⁷ SIMON, ANTONI: "Els anys 1627-32 i la crisi del segle XVII a Catalunya", *Estudis d'Història Agrària*, 9, 1992, p. 173-180.

segle XVII-; una segona etapa de davallada que arriba a 1620, moment en què té lloc el canvi de tendència a l'alça, que s'allarga fins a arribar al màxim parcial de mitjan segle (malgrat la significativa disminució que es produeix a finals dels anys trenta i a començament dels anys quaranta); una forta caiguda de la corba que té lloc entre els anys cinquanta i a mitjan dels seixanta; una nova fase de recuperació, ja fins a principis del segle XVIII, amb una forta fluctuació corresponent als anys vuitanta; per últim, es dibuixa una caiguda sobtada i posterior recuperació, que sembla donar pas a un nou canvi de la tendència. Respecte als albat, entre 1625 i 1714, s'aprecia un tram d'estancament, amb alts i baixos, fins a mitjan anys cinquanta; una davallada curta, però intensa, que arriba a 1665, moment en què la tendència es dispara a l'alça, fins al començament del segle XVIII, malgrat una sobtada inflexió entre 1680-85; finalment, la corba de la mortalitat infantil davalla sobtadament per canviar de nou la tendència. En períodes de deu anys, cal notar que, entre 1690 i 1699, mor, en conjunt, gairebé el 15% del total dels òbits que es produeixen entre 1570 i 1709. Per als adults, aquesta dècada esdevé la més crítica -motivada per la crisi de subsistència de final de segle, que afectà al Papiol de manera espectacular-, mentre que, per als infants, ho serà 1700-09. Els nivells mínims de cossos es localitzen al període 1610-19, mentre que per als albat, la dècada més favorable fou 1660-69. Pel que fa al moviment mensual, s'observa que els mesos de més mortalitat, per a tota la població, es concentren cap al final de l'estiu, agost-setembre; mentre que els més benignes són els mesos de febrer i maig. Ultra això, per als cossos es pot comprovar l'existència d'un màxim hivernal, el binomi desembre-gener, un màxim estival, agost-setembre i un màxim primaveral -març-abril-, destacant l'escassa desviació entre els valors màxims i els mínims. A la mortalitat infantil es produeix una repetició gairebé exacta de la tendència comarcal: un únic màxim tardoral (setembre-agost-octubre) i uns mínims a maig i a febrer.

Per tenir una informació més acurada i exhaustiva del Papiol, hom pot consultar l'anàlisi particularitzada i monogràfica de Carles Millàs⁴⁸.

SANT ANDREU DE LA BARCA

Pel que fa als cossos, es disposa de les sèries completes entre 1566 i 1714, a excepció dels anys 1567-68 i 1587, així com del període 1638-48, que presenta unes dades molt inferiors a la mitjana dels anys anteriors o posteriors. Els motius d'aquesta manca d'enterraments es podria deure a irregularitats en les anotacions que portà el rector Jaume Varneda en els sacramentaris. En aquest sentit, s'ha trobat una nota del mossèn Francesc Aloy (1648-1685) al llibre d'òbits, queixant-se dels registres efectuats per Jaume Varneda (que morí malalt l'any 1648, justament quan s'obre un nou llibre de defuncions i es normalitzen les anotacions dels difunts), confirmant, d'aquesta manera, les irregularitats mostrades en aquest

⁴⁸ MILLÀS, CARLES: *Estudi demogràfic...*, 1993.

període i que són: un buit demogràfic entre setembre de 1640 i maig de 1642; un nivell anormalment baix de defuncions del 1642 al 1644 (dos òbits anuals); un sol òbit al 1645 i cinc més entre 1646 i 1647⁴⁹. Una altra explicació de la manca de registres s'atribueix a una fugida massiva de la població a causa de la guerra, teoria defensada per Ezequiel Gort⁵⁰. Quant als albats, s'observen uns buits demogràfics que es produeixen entre 1568-78, 1585-88 i, precisament, entre 1638-48, cosa que podria deure's a un subenregistrament paral·lel o simplement que el rector Jaume Varneda no apuntà en el llibre els decessos dels infants durant anys.

Un altre aspecte a ressenyar, tot i que no s'observen buits aparents en el registre, tingué lloc en els anys de la pesta, quan el rector d'Aleshores, el mateix Francesc Aloy, explica l'abandonament del poble per part de la gent que romania sense contagi, durant un període de tres mesos i quedant-se a la vila les famílies empestades⁵¹. El mateix rector deixà l'església encomanada al sagristà "que estigué sempre tocant la Ave Maria cada vespre". Mentrestant, la resta del poble oïa missa a la capella del Palau i al camp.

Pel que fa al nombre total d'òbits, la xifra s'eleva a 1.660, dels quals 903 són cossos -54,40%- i 757, albats -45,60%-, dades que no concorden amb les xifres que, per a Sant Andreu, defensa Carles Perpiñà⁵². Els anys més proclius a la mort foren 1706 -12 cossos, 18 albats- i als anys 1607 i 1684 -11 cossos, 17 albats i 16 cossos, 12 albats, respectivament- (dades que tampoc coincideixen amb les obtingudes per Ezequiel Gort⁵³, que apunta 31 decessos l'any 1607). 1706 correspon als anys d'influència de la Guerra de Successió, agreujat per un període de males collites. 1607 coincideix amb una escassetat generalitzada a altres indrets de Catalunya -al respecte, el dietari de Jeroni Pujades⁵⁴ posa de manifest que el blat s'arribà a vendre "a quatre ducats la quartera en Empúries, Figueres, Banyoles i Girona a la plaça. Y molta gent de muntanya ab ses criatures se'n baxaven a la plana"-; a més, en aquest any crític de 1607, s'ha trobat documentada com a causa de mort de 6 albats, el contagi de verola. 1684 resultà un altre any molt crític per al Baix Llobregat (no en va s'han detectat deu crisis de mortalitat a la nostra comarca) i, segons les fonts, per tot el Principat. Altres fluctuacions importants de la mortalitat es produïren els anys 1614 amb 27 morts (16 cossos i 11 albats), coincidint amb la primera gran crisi de mortalitat que José L. Betran⁵⁵ detecta a Barcelona, i 1604, amb 26 defuncions (12 cossos i 14 albats), paral·lela a l'epidèmia de tercianes (febre palúdica que atacava els infants) que el mateix autor detecta a

⁴⁹ Vegeu notes 32 i 33 de la natalitat.

⁵⁰ GORT, EZEQUIEL: *Història de Sant Andreu...*, 1989, p. 183.

⁵¹ S'han documentat, en anys posteriors, trasllats de cossos soterrats en llocs diversos, cap al cementiri de la vila.

⁵² PERPIÑÀ, CARLES: *Aspectes sanitaris...*, 1988, p. 552.

⁵³ GORT, EZEQUIEL: *Història de Sant Andreu...*, 1989, p. 183.

⁵⁴ CASAS, JOSEP M. (ED.): *Dietari de Jeroni Pujades*, vol II, 1975, p. 49.

⁵⁵ BETRAN, JOSÉ L.: *La peste...*, 1996, p. 89.

l'agost de 1604 a la Ciutat Comtal⁵⁶. La tendència de l'evolució de la mortalitat adulta presenta un comportament força singular. Durant uns primers anys de tendència a l'alça, fins al primer decenni del segle XVII, li segueix –a diferència de la tendència comarcal– una important davallada de la corba que arriba al seu punt més baix als anys quaranta – fruit de les irregularitats en el registre–; una forta i sobtada recuperació de la tendència enllaça amb els anys de l'epidèmia de pesta, per tornar a caure fins a mitjan anys seixanta. D'aquí cap al final del període, la tendència marcarà un to alcista, tret de la important fluctuació que té lloc als anys vuitanta. Per als albats, es distingeixen dos moments significatius: de 1589 a 1640 (d'inqüestionable tendència a la baixa) i de 1648 a 1714 (amb una primera fase d'estancament amb alts i baixos, fins a 1690, i un segon tram d'increment irregular, fins a arribar al final de la sèrie). Per decennis, es pot constatar, clarament, la distorsió marcada pel parèntesi 1640-49 que enregistra només el 3,3% del total dels òbits. Les dècades més vulnerables per als adults es localitzen al primer terç del segle XVII (gairebé el 40% del total dels decessos), al 1650-59 i al període 1670-79, mentre que el decenni 1660-69 evidencia el buit generacional dels efectes de les crisis anteriors. Per als albats, els decennis més crítics corresponen a 1600-09 i 1700-09, destacant la tendència alcista de les cinc últimes dècades. L'estacionalitat de les defuncions presenta un comportament paral·lel al que s'observa a la comarca: per als adults destaquen tres màxims – tardoral (agost-setembre), hivernal (gener) i primaveral (abril-maig)–; mentre que els mesos més benèvols a la mort són març i juny. Els albats concentren la mortalitat al període tardoral (agost-setembre-octubre), i tenen el seu mínim al mes de desembre.

SANT BOI DE LLOBREGAT

Presenta un registre d'òbits amb sèries molt fracturades, per als segles XVI i XVII. Respecte als cossos, només es conserven les partides de defuncions dels períodes 1500-07, 1567-77, 1583-1606 i 1626-41. Quant als albats, es disposa dels registres de 1583 a 1596 i de 1626 fins a 1714 –amb el parèntesi 1642-43 i alguns anys incomplets–. Els buits importants que es produeixen, sobretot a la sèrie dels cossos, eviten que es pugui portar a terme una anàlisi profunda de la mortalitat de la parròquia. Solament, la sèrie dels infants oferirà dades prou significatives per a extrapolar conclusions per al conjunt comarcal; en concret, l'estudi de les crisis de mortalitat, que s'ha realitzat per donar suport als resultats que s'obtenen amb les dades dels adults de totes les parròquies del Baix Llobregat. El nombre total de defuncions anotades en aquests anys és de 3.798, dels quals 1.148 corresponen a adults i 2.650 a albats; l'any que moriren més albats fou el 1684 amb 89 enterraments –coincidint amb la crisi de mortalitat més generalitzada arreu de la comarca–. La intensitat d'aquesta crisi és de 15,62

⁵⁶ BETRAN, JOSÉ L.: *La peste...*, 1996, p. 95.

("important", aplicant l'escala de Jacques Dupâquier). Altres fluctuacions significatives dels albats se situen als anys 1649, amb 68 decessos; 1711, amb 66 registres; 1708, amb 58 enterraments i 1696, amb 56 anotacions. L'evolució de la mortalitat infantil –des de 1626 fins a 1714– presenta tres fases ben definides: un primer tram de davallada fins a mitjan anys cinquanta; una etapa de molt suau creixement, amb tendència a l'estancament, fins a finals dels anys setanta; i una última fase d'increment sostingut que arriba a assolir els valors màxims al final del període, coincidint amb el comportament de la tendència comarcal de la mortalitat infantil. Per decennis, es pot comprovar com augmenta de forma progressiva el nombre d'infants morts a partir de la dècada de 1660-69 i fins a 1700-09. Respecte al moviment mensual, els albats presenten un comportament similar al del conjunt comarcal: els mesos de més òbits situats a l'època tardoral (agost, setembre i octubre), mentre que els mesos de menys morts es localitzen a la primavera (abril-maig-juny). Els resultats per als adults poden no ser significatius a causa del fraccionament de la sèrie. Les puntes de mortalitat es localitzen als mesos de setembre, maig i abril; mentre que els mesos amb menys registres coincideixen amb la tendència comarcal en situar-se al bimestre juny-juliol.

SANT CLIMENT DE LLOBREGAT

El registre d'òbits arrenca l'any 1561. No es disposa, però, d'informació dels períodes 1586-93, 1602-09, ni del 1689-90; així mateix, s'han trobat buits d'albats els anys 1662-64 i 1686-87, suposadament subanotats. Una particularitat important és el doble registre que es portà entre 1628 i 1635, òbits que s'anotaren duplicats en els dos llibres i que s'han hagut de localitzar pel nom per poder-los discriminar. Cal esmentar, també, els anys que restaren incomplets: 1561, 1571, 1601, 1610, 1651-52 i 1700. El nombre total d'òbits enregistrats és de 4.460 (2.175 adults i 2.285 albats, amb uns percentatges de 48,77% i 51,23%, respectivament), xifres que no coincideixen amb els resultats que obté Carles Perpiñà⁵⁷ per al segle XVII. Els anys de més mortalitat corresponen a 1651, amb 125 (68 cossos i 57 albats) i a 1652, amb 112 (78 cossos i 35 albats). Aquests màxims evidencien els estralls que ocasionà la gran pandèmia de pesta a la totalitat de la parròquia. En concret, l'any 1651 està qualificat de "gran crisi" (amb una intensitat de 20 en l'escala de Jacques Dupâquier), mentre que 1652 representaria una "crisi important", aplicant aquesta mateixa escala. Foren tants els morts de pesta en aquests dos anys que els rectors que registraven les partides obriren un apartat on anotaven tots els morts per contagi, fins que morí el mateix rector. Altres fluctuacions importants es donaren l'any 1684, amb 100 defuncions –45 cossos i 55 albats–, coincidint amb la greu crisi de subsistències generalitzada arreu de la comarca, i el període 1693-

⁵⁷ PERPIÑÀ, CARLES: ASPECTES SANITARIS..., 1988, p. 549.

97, anys en què moriren 342 habitants de la parròquia, aproximadament un 8% del total estudiat (132 adults i 210 infants). Els motius d'aquest augment espectacular del nombre de morts al tombant del segle cal cercar-los en la continuació de la crisi de subsistències del 1684, una possible epidèmia de pesta el 1694 i en els efectes que portaria a la població la guerra contra Lluís XIV de França (en relació als allotjaments). L'evolució de la mortalitat adulta, per al període 1610-1714, presenta un comportament prou similar amb la tendència comarcal; una primera meitat de segle XVII dominada per una lleugera tendència a l'alça, molt atenuada, fins a arribar al brusc augment del nombre de decessos de 1651-52; una davallada sobtada d'aquesta tendència fins a arribar a finals dels anys cinquanta i, de nou, un període de tendència sostinguda a l'alça fins a finals de segle, amb fluctuacions notables, localitzades als anys vuitanta i als darrers anys del XVII i principis del XVIII. Quant als albats, entre el mateix període de 1610-1714, es manifesta un primer tram d'increment molt suau, amb alguns alts i baixos, fins a la segona meitat dels anys cinquanta; una ràpida, però curta davallada de la tendència, fins a assolir els nivells més baixos de la sèrie -cap a 1665-, moment en què es produeix una tímida recuperació per tornar a caure, als anys vuitanta. Des d'aquest punt, fins a 1714, l'increment de la mortalitat infantil serà gairebé constant, amb la inflexió dels últims anys del segle XVII i començaments del XVIII. El moviment decennal de la població mostra, amb la mancança del període 1580-1609, que les dues dècades més crítiques de la mortalitat infantil es localitzen al final de la sèrie, mentre que per als adults, 1650-59 esdevé el decenni amb més enterraments. El període de mínima mortalitat coincideix en ambdues tipologies al decenni 1660-69, més producte del buit generacional que es produí després de la pesta i de la guerra que d'una millora en les condicions de vida i climàtiques. A nivell estacional, guanya importància, quant als adults, el màxim hivernal, amb un mes de gener que recull el nombre més elevat de defuncions, 247 (més del 12% mensual). L'altre màxim tradicional, situat a l'època tardoral (agost, setembre i octubre), esdevé menys significatiu a Sant Climent i Viladecans que a d'altres indrets de la comarca. Els mínims es localitzen al binomi juny-juliol. En relació als albats, es repeteix el comportament del conjunt comarcal que marca un màxim al mes de setembre seguit de l'agost i l'octubre. Els mínims se situen al març, a l'abril i al febrer. En conjunt, els mesos més sensibles als efectes de la mort foren setembre i octubre.

SANT FELIU DE LLOBREGAT

Per a l'època dels Àustria, es disposa de sèries de defuncions des de 1526 a 1703. El registre presenta buits als anys 1528, 1541-49, 1553-61 i 1600 -cal aclarir que el registre es talla al 1703, havent-se perdut el llibre que continuava la sèrie-. El nombre total d'òbits fou de 2.276, dels quals 1.252 són adults i 1.024 són albats; és a dir, un 55,1% de

cossos i un 44,9% d'infants. Els anys de màxima mortalitat, en conjunt, es documenten per al període 1613-15, amb 98 defuncions, 44 cossos i 54 albats, anys en els quals es detecta, a Barcelona, la primera gran crisi de mortalitat que afectà, fonamentalment, als infants: escassetat general i contagi de tifus-diftèria⁵⁸ a l'estiu, així com el contagi de pesta que patí en aquest mateix any la Ciutat Comtal, que provocà un augment de més del 50% de la mortalitat normal⁵⁹. Altres fluctuacions importants de la mortalitat es localitzen l'any 1587, amb 41 òbits -17 cossos i 24 albats-, 1589, amb 39 decessos -26 cossos i 13 albats- (anys crítics per a la comarca -sobretot a Sant Feliu, amb detecció de pesta⁶⁰-, tal com documenten José L. Betran⁶¹, per a Barcelona i rodalies, i Pierre Vilar⁶², per al conjunt de Catalunya) i 1645, amb 35 decessos -24 cossos i 11 albats-, període d'intensa conflictivitat bèl·lica que repercuteix en crisis de subsistències generalitzades. L'evolució de la corba de la mortalitat adulta -entre 1562 i 1703- presenta un comportament prou singular a Sant Feliu. A un primer període de vint-i-cinc anys d'irregular tendència a l'alça, entre 1565 i 1590, li segueix una llarga davallada que arriba fins a les acaballes dels anys trenta del segle XVII. Una nova inclinació alcista es detecta als anys quaranta, per acabar el decenni amb una forta caiguda de la tendència, que presenta el seu nivell més baix a mitjan anys cinquanta, coincidint, paradoxalment, amb anys de molt intensa mortalitat comarcal. Un llarg tram d'estancament de la corba -trenta anys-, amb una lleugera inclinació alcista, precedeix un sobtat creixement de la tendència a l'última dècada del segle. Quant als albats, s'observen cinc trams ben diferenciats, per als mateixos períodes: una etapa de creixement sobtat, entre 1564 i a mitjan anys vuitanta; una fase de caiguda important, fins al primer quinquenni del segle XVII; un nou període d'increment, fins als anys vint; una llarga fase de depressió -incloent-hi la inflexió del decenni dels quaranta-, que arriba a 1670, i una darrera fase d'increment, tot i coincidir amb el darrer tram de la tendència comarcal. El moviment decennal presenta tres dècades crítiques per a la mortalitat adulta: 1580-89, 1690-99 i 1640-49. Per als infants, els decennis amb més morts són 1580-89, 1610-19 i 1620-29. El període més benigne coincidí, tant per a cossos com per a albats, en el decenni 1650-59. L'estudi del moviment mensual mostra per als adults un comportament similar al que presenta la tendència comarcal: tres màxims estacionals, localitzats a la primavera -punta de mortalitat a l'abril-, a finals de l'estiu -setembre- i a l'hivern -binomi desembre-gener-. Els mesos de menys morts coincideixen amb juny i juliol. Quant als infants, també es repeteixen les dades de màxims i mínims comarcals;

⁵⁸ SIMON, ANTONI I ANDREU, JORDI: "Evolució demogràfica..." dins Jaume Sobrequés (dir.), *Història de Barcelona*, vol. IV, 1992, p. 139.

⁵⁹ SIMON, ANTONI I ANDREU, JORDI: "Evolució demogràfica..." dins Jaume Sobrequés (dir.), *Història de Barcelona*, vol. IV, 1992, p. 140.

⁶⁰ BETRAN, JOSÉ L.: *La peste...*, 1996, p. 154.

⁶¹ BETRAN, JOSÉ L.: *La peste...*, 1996, p. 94, 153-154.

⁶² VILAR, PIERRE: *Catalunya...*, vol. II, 1987, p. 346-350.

el màxim tardoral trasllada al mes d'agost el període més crític, mentre que febrer i maig romanen força benignes amb la mortalitat infantil.

SANT JUST DESVERN

Les dades del buidatge dels llibres d'òbits d'aquesta població han estat subministrades per Raimon Masdéu⁶³. Es disposa de sèries quasi completes de la mortalitat adulta –amb l'excepció d'alguns buits als anys 1571-72, 1581, 1618-19, 1621-22, 1668-69 i 1672–; però manquen alguns períodes per a la mortalitat infantil –1567-72, 1611-12, 1614-22, 1637-38 i 1645-46, a més dels anys 1627, 1640, 1642 i 1672– que s'han perdut⁶⁴. El nombre total d'enterraments anotats en el període 1566-1714 fou de 901, 600 adults i 301 albat. Els anys més crítics foren 1714, amb 23 defuncions –12 cossos i 11 albat– i 1706, amb 22 anotacions –17 cossos i 5 albat– (coincidint amb el setge de Barcelona i amb l'any més crític quant a nivell de carestia de tot el període de la Guerra de Successió). Altres fluctuacions importants tingueren lloc als anys 1652, amb 19 defuncions (15 cossos i 4 albat), any d'incidència general de la pesta arreu de la comarca i 1603, amb 15 morts (7 cossos i 8 albat), any en el qual es documenta l'epidèmia de tercianes a diversos llocs del Principat. En aquest sentit es deia que "hi ha haguda casa que nos podian socórrer les uns als altres"⁶⁵. Tal com passava al Papiol, Antoni Simon⁶⁶, a partir de les dades subministrades per Raimon Masdéu, detecta per a aquesta parròquia dues crisis de mortalitat als anys 1628 i 1630. L'evolució de la mortalitat adulta mostra un primer tram d'increment, entre 1565 i 1590, per a continuar amb una llarga davallada que té el punt més baix de la sèrie a finals dels anys vint. Des de 1630 fins a principis dels cinquanta, la tendència de la mortalitat presenta un comportament alcista que es trenca amb una forta i sobtada davallada que arriba a finals dels anys seixanta. El dibuix de la corba presenta, d'aquí fins al final, un creixement sostingut, amb els breus parèntesis de finals dels anys setanta, finals dels anys vuitanta i inicis de la segona dècada del segle XVIII. Per als albat, entre 1623 i 1714, s'observa un període d'estancament, amb alts i baixos, que s'allarga fins a mitjan anys seixanta, moment en què s'aconsegueixen els nivells mínims de mortalitat infantil i es produeix un canvi d'inflexió a l'alça, fins a principis dels anys vuitanta. Una curta davallada de la tendència enllaçarà amb un nou increment que anirà de 1690 fins a 1714. Per decennis, es pot observar que el període de màxima mortalitat adulta se situa en el vicenni 1640-59, encara que la mortalitat infantil és molt escassa en aquests anys –a causa dels buits i de les irregularitats que presenta la sèrie–. Una altra dècada de forta incidència fou 1700-09. La dècada més benigna, per als cossos fou 1660-69. En relació als infants, el vicenni 1670-89 presenta els valors màxims, mentre que 1590-99 esdevé el decenni

⁶³ FRM.

⁶⁴ MASDÉU, RAIMON: *Demografia...*, 1992, p. 143.

⁶⁵ CASAS, JOSEP M. (ED.): *Dietari...*, vol I, 1975, p. 294.

⁶⁶ SIMON, ANTONI: "Els anys...", *Estudis d'Història Agrària*, 9, 1992, p. 173-180.

més favorable per als nens. L'estudi de la mensualitat mostra un comportament coincident amb la tendència comarcal per als cossos; és a dir, tres màxims localitzats a la primavera –abril–, a l'estiu-tardor –agost-setembre– i a l'hivern –desembre-gener–. Els mínims estacionals, però, se situen clarament als mesos d'octubre i novembre. En relació als albats, les diferències són força més acusades, destacant un màxim al mes de juliol i un mínim definit als mesos de febrer i març. A diferència dels cossos, la mortalitat infantil coincideix aquí amb els màxims comarcals, que representen els mesos de juliol, agost, setembre i octubre. De la suma de cossos i albats, Raimon Masdéu⁶⁷ destaca uns valors molt baixos al gener i febrer, un augment a la primavera, un descens al mes de juny, un nou increment a ple estiu i una davallada a partir de l'octubre.

SANTA COLOMA DE CERVELLÓ

Es disposa de les sèries completes de la mortalitat adulta sense observar cap buit en el registre dels cossos i sense percebre que hi manqui cap full. Pel que es refereix als albats, però, es detecta un buit significatiu entre 1638-45. El nombre total d'enterraments anotats, entre 1562 i 1714, és de 575, dels quals, 319 són cossos i 256 són albats, representant un 55,5% i un 44,5%, respectivament. L'any més crític fou 1652, amb 23 defuncions –20 cossos i 3 albats–, xifra espaiadora ja que en aquest "mal any de contagi" morí més d'un 7% de la mortalitat adulta de tot el període. Un altre moment negatiu tingué lloc a les acaballes de la Guerra de Successió, al binomi 1713-14, amb un total de 34 defuncions, 15 cossos i 19 albats. En el mateix sentit, en el període de crisi de subsistències i conflicte bèl·lic amb França –1693-97–, moriren un total de 42 persones –22 cossos i 20 albats–. L'evolució de la mortalitat adulta presenta un primer període d'increment del nombre d'òbits, des de 1570 fins a 1587; una segona etapa de descens suau amb una certa tendència a l'estancament, però amb dues fortes fluctuacions als anys 1605 i 1620, fins a arribar als anys quaranta, quan s'inicia un fort creixement, com a conseqüència de la guerra, les fams i la pesta; el canvi de tendència, a la baixa, té lloc a mitjan segle XVII i s'estén fins arribar a principis dels anys seixanta, moment en què assoleix els valors mínims del període; una darrera fase dibuixarà un tram ascendent fins al final de la sèrie, amb dues grans davallades, als anys vuitanta i als últims anys del segle XVII. Respecte als albats, s'observen dos períodes, ben diferenciats, com a conseqüència del subenregistrament que es produeix entre 1638 i 1645. Al primer període, entre 1562 i 1635, la tendència dibuixa un tram a l'alça –entre 1575 i 1597– que davalla fins a 1630; al segon període, es distingeix una etapa d'estancament –entre 1648 i 1685–, amb dues crisis de mortalitat als anys 1664 i 1679, i una fase de creixement fins al final del període estudiat (incloent-hi la caiguda que representen els darrers anys del segle XVII i principis del XVIII). El

⁶⁷ MASDEU, RAIMON: *Demografia...*, 1992, p. 149-150.

moviment decennal situa, pel que fa als adults, la punta de mortalitat a la dècada central del segle XVII, 1650-59, on la mort resultà extremament sensible. Molt crítics, sense arribar als valors del decenni anterior, resultaren, així mateix, els períodes 1580-89 i 1690-97. El decenni posterior a la crisi esdevingué força baix, però no tant com el període 1680-89, que marca els nivells mínims decennals. Per als albats, el vicenni 1590-1609 evidencia el màxim d'enterraments, així com 1690-99. Per mesos, s'observa, en relació als adults, un màxim ben diferenciat al bimestre gener-febrer; per sota d'aquests, se situarien setembre i abril. El mes de menys enterraments és juliol. Pel que fa als albats, s'ha de destacar el màxim mensual situat al setembre, a l'època tardoral, amb agost i octubre. Al mateix temps, cal destacar una punta significativa de mortalitat al mes d'abril. Els mesos més benignes a la mort són gener, febrer i juny. En conjunt, sumant cossos i albats, setembre i octubre marquen els màxims, i juliol i juny, els mínims.

A tall anecdòtic, cal transcriure una nota documentada al segon llibre d'òbits, en relació a la plaga de llagosta:

"Nota de la llagosta per curiositat i memòria dels afectats: Dimarts dia de Santa Margarida que es als vuit de juliol 1687 comensa a arribar la llagosta al present terme de Santa Coloma i als demés circundans apijora molts dias fins a mig agost i se nanaren a fer molts ous o llevats..."

TORRELLES DE LLOBREGAT

Es disposa de les sèries completes de la mortalitat adulta des de 1565 a 1714, i no s'observa cap buit ni període mancat d'anotacions. Respecte als albats, cal dir que s'han trobat buits demogràfics als períodes 1565-67, 1600-04, 1648-55 i 1678-82. El nombre total d'òbits enregistrats és de 648 -430 cossos i 218 albats-. Els anys més crítics per a la població adulta foren 1652, amb 17 morts, coincidint amb l'epidèmia de pesta que minvà considerablement la comarca, i l'any 1684, amb 12 decessos, any de sobremortalitat general al Baix Llobregat. Per als infants, els anys més desfavorables foren 1714, amb 9 enterraments, i 1636, amb 7. L'evolució de la mortalitat adulta presenta una tendència irregular amb continus alts i baixos. S'observa un primer tram de curt descens de la corba, de 1565 a 1580; segueix un llarg període d'estancament, des de 1580 fins a començament dels anys quaranta, malgrat dues davallades de la tendència que es donen a mitjan del segon i del quart decenni; un curt període d'increment intens, que assoleix els valors màxims de la sèrie, esdevé de 1641 a 1653, moment en què té lloc una davallada sobtada, coincidint amb els anys posteriors a la pesta i que s'allarga fins a 1662; un nou creixement del nombre d'òbits fa que la corba evolucioni a l'alça fins a 1684, moment en què torna a decaure fins a final del segle XVII; per últim, un darrer tram de recuperació es manifestarà a les primeres dècades del segle XVIII. Quant als albats, les contínues fractures de la sèrie limiten una lectura continuada sobre l'evolució de la mortalitat infantil. Caldria, potser, destacar els valors màxims assolits als anys

trenta i al final del període, mentre que els valors mínims s'obtindrien a finals del segle XVI i al 1620-22. Per decennis, la mortalitat adulta presenta uns valors força homogenis, sobresortint el vicenni 1670-89. La dècada amb menys morts coincideix amb 1660-69, marcant una forta caiguda de les defuncions que no arriben ni al 4% del total dels òbits adults. Els albatz tenen el seu màxim al decenni final, 1700-09, mentre que el mínim s'assoleix al període 1620-29. El moviment mensual presenta, pel que fa als adults, un màxim de mortalitat ubicat estacionalment a l'hivern, al trimestre desembre-gener-febrer, potser a causa de la localització geogràfica de la parròquia —en una vall tancada—. És significatiu, però, observar que aquestes defuncions d'adults no mostren puntes de mortalitat molt diferenciades, sinó que es comporten de forma força homogènia. Els valors mínims es localitzen als mesos de juliol i novembre. Respecte als albatz, es poden destacar uns valors màxims als mesos de setembre, agost i octubre —coincident amb els màxims comarcals—, mentre que els valors mínims s'obtenen als mesos de juny i juliol.

Carles Perpiñà⁶⁸, sense separar adults i infants, coincideix a considerar el binomi gener-desembre com els mesos més crítics, malgrat que accentua un màxim a l'octubre que aquí no es localitza. Per contra, el mes de mínima mortalitat és, en ambdós estudis, juliol.

⁶⁸ PERPIÑÀ, CARLES: *Aspectes demogràfics...*, 1988, p. 560-561.